

M A G Y A R
M U S E U M.

II-dik KÖTET. II-dik NEGYED.

I.

LEVÉL

A' M. MUSEUM' KI-ADÓJIHOZ

(1 7 9 0.)

— **H**A meg fognám töltek érteni, hogy Museumotokban az Igazság és gondolkozó Lélek olly szabadon lebeghet, mint a' vértse a' levegőben: úgy talán adhatnék el-kezdet épületekhez, ha nem szegelyet-követ-is, leg-alább töreket és polyvát, mellyel sarat gyúrhatnátok. Ha, mondom, meg fogjátok írni, hogy az Igazságot veletek (mint természetes, és nem iskolai Filozofusnak) énekelni szabad: akkor némelly darabjaimat fogom veletek közleni. De, meg-vallom, tartok, hogy úgy ne járjak, mint egy, nem tudom mitsoda, vad Királyról olvastam; a' kinek ha Miniszterei az igazat meg-mondották, a' szájokat bé-varratta; ha pedig hallgattak, a' füleikig hasíttatta. Az elsőt a' *Censura*, a' másikat pedig tí tselekedhetnétek velem. — Igaz ugyan, hogy már a' *Bastille*' helyén Szabad-

ság' Templomát építettek; — de vallyon áll-e már Kassán a' Fanatismus' és rab-gondolatok' helyén építettett Szabadság' Temploma? ezt nem tudom. Ha erről bizonyossá tefztek, fogadom, hogy öfzi-be-tsavarodott fejemről a' Márs' sisakját óltáratokra függefztem; és mikor M - - barátommal a' Horvát-kúti borból jól fel-hörpentek, Anakreon-ként még a' Szerelemről-is dúdolgok; — de keveset, mert *turpe senex miles, turpe senilis amor*. Ha ki-józanodom pedig, akkor Póppal, Szenekával, János Jakabbal (*Rousseau-val*), Helvétziussal, 's több szomorú józan Filozofusoknak árnyékaikkal-is társalkodni tudok; — mert meg kell vallanom, hogy már a' Múzsám többször rántzollya-öfzve homlokát, mint-sem mosolyog. Ha illyen társnak hasznát vehetitek, írjátok-meg; — fogjátok tapasztalni, hogy barátotokat azon lélek elevenítti, a' melly títeket: t. i. az *Igazságnak és Hazájának szeretete*; 's tsekély szerzett talentomát a' véka alá nem fogja rejtteni. Tsak határt ne szabjatok lel-kemnek, mellynek *karaktere* határ-nélkül-való. — 's a' t. —

Addig-is, hogy róllam ítélhessetek, íme el-köl-döm egynehány verseimet:

M - - Barátomhoz.

Sem azt, hogy a' lelkem, sem azt, hogy a' testem
 Mit mivel, és mint van, Barátom, nem festem;
 Mert ezen két létnek belső kerekai,
 Az Istennek titkos bölts végezései.
 Ha ezt meg lehetne fogni az embernek,
 Azonnal társai lennének az Istennek.
 Halandó embernek nints arra szüksége,
 Hogy néki fel-nyíllyon a' titkoknak vége.
 Elég az, hogy birunk minden tehetséggel,
 Szerentsésen élni. M'ért vagy hát kétséggel?
 Hogy talán a' lelked testednek rossz törvényt
 Szabott, és ez-által készített néked örvényt?
 Ne hidd ezt, Barátom! mert a' test és lélek
 Egymással egésznek, egymás nélkül felek.
 Ezek hívek együtt; egy ösvényen járnak;
 Soha ellenkezést egymástól nem várnak. —
 Nem-de nem látod-e, hogy belénk öntötte
 Létünk' fenn-tartását lelkünk, 's meg-kötötte?
 Ellenkező törvény hogy' lehet hát bennünk? —
 Ezen két baráttal, hidd-el, kell egyyeznünk.

Úgy adta a' környül-állás, mikor ezeket a'
 tsekély verseket írtam, hogy tsupán csak mint Fi-
 lozofus, nem pedig mint Teologus, írjak; azért
 meg ne botránkozzatok. — Ide írom még egy
 a' *Magánosságról* készített munkátskámnak (mel-

lyet idővel, ha tetfzik, meg fogok küldeni) utólsó verseit:

Bóldogságomat én tsak ebben találom,
 Hogy-ha lelkem tsendes, mikor meg-visgálom.
 Egézség, szép affzony, jó barát, bor, kenyér,
 Az egész Világnál, 's kintsénél, többet ér.

BESSENYEI SÁNDOR,
Dragonyos Kapitány.

F E L E L E T.

SOMOGYBÓL, téli szállásodról hozzánk-útasított betses leveled, tsak mostanság érkezék kezeinkhez. Nagy örömünket okozta olvasása; mind azért, hogy tetfzésedet meg-nyerni szerentsénk vólt, mind pedig, és fő-képpen azért, hogy, kedves M - - barátoddal egyetemben, előbbre-is akarod segélyteni Hazánk' hasznára intézett igyekezetünket. Kár, hogy a' reánk-halmozott nagy ditséreték miatt ki nem nyomtattathattyuk egésszen, szép-eleven-ségű gondolatokkal, 's természetes, tiszta magyarsággal készültt leveledet. Példa lehetnél általa sokaknak, miként kellessék a' köz jónak munkás elő-mozdítottásáról gondolkodni. —

Ígéred, hogy közleni fogod velünk némelly darabjaidat, ha meg-hallod tollunk, hogy szabad az Igazságot társaságunkban énekelni. Igen - is! sőt fő törvényünk az mí-nékünk, hogy soha ötet leg-kissebben-is, tudva, meg ne sértsük. A' ki önéki leg-hívebb, leg-egyenesebb követője, az leg-érdemesebb a' mí tiszteletünkre-is. De tudhatod azt még-is, hogy az Igazság sem mutattya fűzi mezítelenségét, mindenkor, mindenek előtt. Vigyázva jár ott, hol botránkoztatástól tart; 's azok előtt fedezi fel inkább magát, kik elég erős szemekkel bírnak, mennyei fényességének kár nélkül való nézésére. Az okos, betsületes-szívű, tudós Hazafi, ki igazán akar használni Nemzetének; mindenkor vigyázva, 's valami kis félénk bátorsággal ír; mindenkor szorgalmatos figyelmetességgel megfontollja: vallyon, hazafi-társainak mostani gondolkozások' modgyához, erköltsi állapottyokhoz, 's természetí hajlandóságokhoz, — és különösen az időnek környül-állásaihoz képest, mitsoda foganattya lehet közre-botsáttandó munkájának? — Vagynak p. o. olyan igazságok, mellyeknek felfedezése gyakorta ártalmas lenne, és a' mellyeknek eleven festése néha egész Országokat tűzbe hozhatna. — 's a' t.

A' KI-ADÓK.

I 4

II.

EGY JÓ MAGYAR POÉTÁNAK VERSEIRŐL KÉRÉSÉRE TETT ÍTELETEM.

TE kértél, 's kedvedet tölteni fő gondom;
Azért, verseidről mit tartok, meg-mondom.
Látok elmét, tüzet, 's ékes magyarságot;
De szeretnék látni több ártatlanságot.
Meg-botsáfs, Barátom! az a' természetem,
Hogy a' roszat, azért, hogy szép, nem szeretem.
A' leg-szebb gyümöltkben tsömört-szerző féreg,
'S a' méz közt-is gyakran lappang gyilkos méreg.
Az igaz kegyesség, 's tiszta erkölcs, nagy kints;
Annak gyökerére lassú mérget se hints. —
Én nagy tisztelője vagyok a' Szép Nemnek,
'S szépségét nevelni, tartom nagy érdemnek;
'S a' mitől az artzát-szépíttő szemérem
Romolhat, egézflen ditsérni nem mérem.
Sőt, a' mit ártatlan fiam vagy leányom
Nem olvashat bátran, magam-is el-hányom. —
Bezzeg, a' melly szépen, ha olyan jól szólznál,
Akkor nem ARANKA, hanem ARANY vólnál.

GRÓF TELEKI JÓZSEF.

III.

1. *Mi a' Király, 's mitsoda az Ország?*

Igaz: hogy a' Király az Orzágnak Feje;
De Király' Fejének az Ország Veleje.

2. *II-dik József Császárról, mint Hadi Népének Gond-viselőjéről. *)*

Egyiptusi József sok tár-házat töltött;
De Második József erre többet költött.
Ha ezt nem tehetné, olly nagy dolgot tenne,
Hogy vitéz Sergének Pelikánya lenne.

GRÓF GVADÁNYI JÓZSEF.

IV.

EGY VALAKIRŐL.

NINTS veszedelmesebb,
Nints szenvedhetlenebb,
Mint a' szegényből lett Úr;

*) Lásd: *A' mostani Török Háborúra tzelozó Gondolatok 's a' t. Pozsonyban, 1790.*

Ki koldús-táskáját
 Felejtván, 's gunyáját,
 Mindent finnyás orral túr.
 Hasogat szőr-szálat,
 Mindenben piszkálgat,
 Tifztségét bálványozza:
 Hazáját, Nemzetét,
 Elfét, és életét
 E' bálványnak áldozza.

KRESKAI IMRE.

V.

EGY FÖSVÉNYNEK
 KOPORSÓ-KÖVÉRE.

ITT fekszik eggy Ember, a' ki semmit sem tett
 Ingyen életében, 's felettébb gazdag lett.
 Még a' sírjában-is azonn van bánattya,
 Hogy ezt az Útazó ingyen olvashattya.

SÁNDOR ISTVÁN.

VI.

1. *A' Boriszák.*

Ha holnapot meg-élem-e?

Azt én nem tudhatom.

De, hogy-ha holnapot meg-élem,

Azt jó bor mellett el-henyélem,

Bizonyyal mondhatom.

2. *A' Régiség.*

A' régi Affzony zsembes,

A' régi Férj nem kedves.

A' régi Bajnok roskad,

A' régi Szűz el-hervad. —

Mindenben rossz a' régiség,

A' bort ki-véve.

3. *A' Barátság.*

Mit? Leányka! illy korodban

Arra kérsz-e engemet:

Hogy te-néked, mint Barátod,

Fel-fzentellyem szívemet?

Nem tudod te, a' barátság
 Melly nehéz olly szívek közt,
 Mellyek választást nem tudnak
 A' Barát 's a' Kedves közt.

Kérj szerelmet, szép Leányka!
 Míg virágzik életünk.
 Ötven-éftendő korunkban
 Jó Barátok lehetünk.

VERSEGI FERENTZ.

VII.

MEZEI DAL.

ŐSZ - TAJBAN.

(Jakóbi után, szabadon fordítva.)

K. **H**OL vagynak a' violák,
 Kik itt kékellettek?
 'S töltésérkéjük frissítő
 Illatot hintettek?
 F. Ifjú! el-múlt a' tavasz,
 'S a' viola-is el-afz.

K. Hol van ama' rózsás bértz,
 Kin rózsát szaggattunk,
 Mellyet kalapunkra, 's hol
 Mellyünkre, aggattunk?

F. Szép Lyány! itt hagyott a' nyár,
 Nem virított a' rózsza már.

K. Hol az a' szép tsergeteg,
 Melly bőven itatta
 A' réteket? hogy-hogy' van,
 Hogy most szomjan hagyta?

F. Száraz nyár vólt, 's hő meleg;
 Ki-fzáradt a' tsergeteg.

K. Vezess engem' ama' szép
 Terepély hárs-fához,
 Hol beszéllgetni ki-ki
 Le-dőlt mátkájához.

F. A' szép hárs-fa már nem él,
 Ki-tekerte azt a' szél.

K. Hol ama' szemérmes Szüz,
 Ki, mint észre vette,
 Hogy meg-láttam, le-hajolt,
 'S el-pirúlt mellette?

F. Nem pirúl-el többször ő,
 Mert el-vitte a' himlő.

K. De él amaz Énekes,
 Ki itt a' rózsákat
 'S violákat éneklé,
 És a' hű Lyánykákat?
 F. Szép Szűz! ō-is meg hala,
 'S több dalt nem tsinál soha.

GRÓF IDŐSB RÁDAI GEDEON.

VIII.

ESDEKLŐ PANASZ.

NE fély, ne fély, kedves Lélek!

Ne távozzál előllem.

Mondtam, hogy már nem reméllek;

Miért tartasz hát töllem?

Mit kesergetsz haszontalan',

Mit únszolod könyveim'?

Tudom úgy-is, bóldogtalan,

Hogy nem lehetsz az enyim! —

Látom, mint küszködik szíved,

Égvén titkos tűzében;

'S fze mlélvén, mint eped Híved

Szerelme' nagy hevében!

Látom, nedvesültt szemednek
 Mint hullnak-le gyöngyei,
 Tudván, ér'ted mint gerjednek
 Lelkemnek gyötrelmei! —

Oh! ha bánatimnak árja
 Meg-hatotta szívedet,
 'S még egészen ki nem zárja
 Elméd régi Hívedet:

Oh, ne siefs, drága Lélek,
 Ne siefs úgy előllem!
 Tiéd vagyok én, míg élek; —
 Ne tartózkodgyál töllem!

BATSÁNYI JÁNOS.

IX.

BATSÁNYI TÁRSUNKHOZ. *)

MIRE magyarázzam hosszas hallgatásod? —
 A' fzelek' szárnyára kelt-e fogadásod? —
 Meg-tölt kétfzer az Hóld; 's Batsányim' levele
 Tsak nem jő. — Mi talált, lelkemnek egy fele?

*) Virtről Sz. Mih. hav. 13. napj. 1790-ikben.

Tán ágyba szakasztott a' súlyos betegség,
 Mellyet r'ád vonhatott a' szörnyű melegség?
 És ki-rekesztette kezedből tolladat,
 Mellyel meg-keresnéd örökös Társadat? —
 Vagy talán a' Magyar Múzsák' seregében
 El-merültél hárfád' veregetésében?
 Szeretem én őket, 'sők engem' szeretnek;
 Levelednek azért akadályt nem vetnek. —
 Nem szakadtál ágyba; 's, bár ez egy vígságod,
 Nintsen a' Múzsákkal örök mulattságod. —
 Más okát sajdítottam én feledségednek,
 Vagy pedig meg-másoltt szent ígéretednek.
 Tudn'illik, azt vártad, hogy meg-előzzelek,
 'S magam részemről-is újra le-kösselek?
 Ím' a' példa. Kövesd. Sies a' postára:
 Nem győzi leveled' várni Virt' határa. —
 Országolok én itt tsendesség' ölében,
 A' földi bódogság' nyugtos kebelében,
 Távoíró szemplélvén a' szelek' hartzait,
 'S a' dörgő egeknek le-tsapó nyíleit.
 Mint partonn-ültömbenn, a' zajos tengernek
 Egymásra-dölöngő habjai nem vernek:
 A' Népek' 's Királyok' hartzra-keltt peritől
 Nem tartok, nem félek tsergő fegyveritől. —
 Már szálas erdőkben fel- 's alá-járkállok,
 Már kékes völgyeknek öbliben sétálok;

'S

'S műlatom magamat tegyes Diánával,
 Vagy magyar hangokonn-éneklő Múzsával.
 Már öreg halókat vetvén a' Dunába,
 Az apróbb halakat visszük a' bárkába:
 A' Tokot, a' Vizát kötelekre vettyük,
 És, ki-tzövekelven, vízbe eregettyük.
 Mint tengeri borjúk, nagy rendre hevernek;
 Néha meg-indúlván, fövenyt fel-kevernek:
 Árkokat has'garnak vagdaló farkokkal,
 Fetskenők az eget fel-tsapott habokkal. —
 Sokszor ablakomról virágos kertembe
 Le-le-tekéntgetek dellyest hevertembe':
 A' gyenge virágok ki-fejtik magokat,
 'S mosolyogva küldik nekem illattyokat.
 Innen túl erefsztvén a' Zsitván szemeim',
 Szárnyokra botsáttom képzelődéseim'.
 Itt a' Pati térség: itten feji nyáját
 Títir, itt éteti Koridon tsordáját.
 Itt húllnak a' Nyúlak az ebek' szájától,
 A' Fú, 's Fogoly, ólmot ki-szóró puskától. —
 Már tovább nem nyújtom most-kelő versemet;
 Ezekből-is láthat'd öröm-életemet. —
 Tekerd-fel húrjait heverő lantodnak,
 'S meg-lelitt bódogságann örvendgy Barátodnak.

BARÓTI SZABÓ DÁVID.

K

X.

A' R Ó K A , É S H O L L Ó .

EGGY éh Holló lopott egykor egy darab sajtot,
 A' mellyel egy nagy fára száll.
 Felettébb éhes vólt, 's folyt szájából a' nyál, a)
 Midőn egy vándorló Rókát-is arra hajtott
 A' fzerentse — vagy fzerentsétlenség.
 Ha éh vólt a' Holló, ez-is az vólt ám még!
 Hogy szárnya nints, tsak azt bánta;
 Mert éh gyomrának szánta
 Mindgyárt a' sajtotskát, mihelyt a' fához ért.
 Hogy azt azért gyomrába tsallya-bé, minden for-
 télyt meg-hány,
 'S illy szókra fakad végre ki:
 E' szép madárhoz képest a' Páva mi?
 'S mi a' leg-festettb Publikány? b)

a) *Folyt szájából a' nyál.* — Ez, a' hollóról, igen mérélz metafora!

Jegyzése a' Ki-adóknak.

b) Leg-elevenebb 's leg-több-féle színek vagyón minden madarak között a' Publikányoknak; úgy, hogy némellyikben minden most itten alább neveztetett színek fel-találtatnak.

Ám tartsa szépnek más a' zöldet, sárgát, kéket;
 Ám legyen szép a' pontzjon, 's karmazsín:
 Tsak paraszt-ízlésük betsülik a' festéket;
 Az én fzemem előtt leg-szebb a' holló-fzín.
 Én a' hízelkedést nem szoktam: Féniksz vólnál,
 Ha még e' mellett szépen fzóllnál. —
 Itt a' bolond madár akarta
 Mutatni gyöngy-fzavát; de ki-tsúfzék a' sajt,
 'S azt tsak hamar a' Róka fel-kaparta.
 Az el-bámúltt Holló nézi, 's nagyot sohajt.
 De nem gondolt azzal a' Róka, hogy sohajtott,
 Sőt ilyen tsúfot üz: Tudd-meg azt, jó madár!
 Hogy a' hízelkedés illy jutalommal jár.
 Úgy-e, hogy tsak meg-ért e' letzkém egy kis sajtot?

* * *

Az emberek közt-is be sok van illy tsalóka
 Szót-fzínlő Róka!

G. ID. RÁDAI GEDEON.

XI.

BARÓTI SZABÓ DÁVID TARSUNKHOZ.

HALLÁM, Barátom! tárogatód' fzavát,
 'S fzent harsogását; mellyet ama' vitéz

K 2

Szabólts' ditsősséggel-virágzó
Vérei' tífzteletére fújtál. *)

Melly tűzbe hoztad fzívemet, oh Magyar
Hazánk' szerentsés Bárdusa ! Nemzetünk'
Dízfére termett Offziánunk !
Mennyei-hangozatú Poétánk !

Meg-értt korodnak napjaiban , mikor
Lankadni szoktunk , olyan az éneked ,
Mint egy dagadtt felhő' nyögése ,
Melly dörög , és az-utánn magából

Széllyel halálos mennyköveket lövell ;
'S így a' puhúltság' karjai közt magok'
Vesztekre nyugvóknak szemekből
El-veri a' veszedelmes álmot.

Haj ! sok Vitézek', 's tímeres-éremű
Nagy Embereknek gyáft-okozó gonosz.
Álom ! repülly-el messze tollunk ,
'S vissza se jöjj soha Nemzetünkre !

*) Lásd : Örvező Vers T. N. Szabólts Vármegye'
öröm-ünnepére. Pünkösöd' Hav. 30-dik napján , 1791.

Most-is pirúlunk seb-helyeink miatt,
 Mellyekre nézvén, könyvbe borúl fzemünk. —
 Mi hafzna! — Térj, Múzsám, magadba,
 'S köfs kofzorút fzeretett Szabónknak!

VIRÁG BENEDEK.

XII.

A' H Ó L D H O Z.

(*Virten.* 1791.)

S Z É P Hóld, setétes Éj' világos Affzonya!
 Midőn fzemem' r'ád fel-vetem,
 'S kerekded artzád' füz havát, 's ezüst-kotsid'
 Tsudáлом; óráim sebefs
 Szárnyakra kelvén, éfzre sem vezsem magam:
 'S ha fzinthe venném-is; szabad
 Hüs Ég alatt ébren maradni kész vagyok,
 Tsak-hogy tovább nézhesselek. —
 Oh, de Te futva követed a' le-mentt Napot;
 'S a' tsillagokkal gazdagon-
 Hímzett Egekről el-sietfz! — 'S miért sietfz? —
 Rég-ólta nem vólt képed illy
 Szép-tifzta; nem vólt illyen fényes, udvarod.
 Bátyádnak el-fzállása, tsak

Alig van érzésünkre : most-is fel- 's alá-

Jár kél az Útas : fegyvere

Mellette lévén , a' Vadász zöld gally alatt

Úl, 's a' szerentsét várja. Nézd !

Itt a' vizekből Néreus' Leányai

Virágos hanttal bé-fedett

Partokra kelvén ; ott az erdőbéli szép

Fejér Kar, a' tér völgyeken

Lejtőzve múlatoznak. Hallyad Títirus'

Sípját ; Damétás' énekít

Hallyad : szerette Fillisért fohászkodik ;

Fillis' nevével zeng, mező ,

Hegy, völgy, liget. — De leg-nagyobb ditséretet

Reád ruháznak, tellyes Hóld ,

'S szünetlen áldást mondanak ; mint-hogy neked

Tulajdonítyák mindenek

Méznél-is édesb örömök'. — Állítsd-meg kotsid',

'S hallgassad énekléseket. —

Heába tartóztatlak ! — Itt hagysz ! 's a' mi több :

Horpadni kezd fzem-látomást ,

És bé-setétül már-is óldalad : ki-nyúlt

Két öfzve-hajlott fzarvád : ím'

Egészlen el-fogyott ez-is : már semmi rész

Nints-fenn belölled. — Sorsomat

Látom-e te-benned ? — Ah ! közelget nékem-is

El-költözésem ! — Nyugtomat

Ismét merő baj, gond, teher tseréli-fel. —

Oh Hóld ! meg-újjúlsz Te megínt.

Én mit reménylyek ? — Öffzel ilyenkor talán

Sír-halmomon fogsz fényleni !

BARÓTI SZABÓ DÁVID.

XIII.

JÉREMIÁS' KESERVEI

AZ EL-PUSZTULTT JÉRUZSALEM' VÁROSSAN.

Látván Jéremiás, hogy ama' fő nemzeti Város,
Jérusalemben, szörnyen ki vagyon forgatva helyéből;
Hogy már gyászba borúlt gazdag pompája, hogy el-tűnt
Fénnye, 's ditsősséggel ragyogó felsége: meg-indúlt
Szívében, 's a' templomnak töredékire dőlven,
Sok zokogási között bús mellyét verve, Hazája'
'S Polgár-társainak vesztét így kezdte siratni:

Első Keserv.

Hát illy véletlen, 's illy gyászos sorsra jutott-e
E' Város, melly bülfke fejét, mint földi Királyné,
Fenn-tartotta minap; 's a' mellynek imádta hatalmát
Minden egyéb nemzet, 's diadalmit látta, tsudálta?
Mellynek az ellenség meg-rémült néha nevére,
Hát rab-lántzra vagyon már bátor népe szorítva?

'S régi szabadságát el-veftvén, szolgai módra
 A' dühös Affzirius' gögös kénnyének adózik?
 Haj! szép Vára, Sion, ki-ürelt egy zerre, 's ki-pufztúlt!

El-hagyatott! kínos korszát jajgattya sejtés
 Éjjelein, de haszontalanúl foly két szeme; nintsen,
 A' ki rokon kézzel le-törölné könyveit, a' ki
 Meg vígasztalná szomorú fájdalmait. Ah! nincs
 Senki, kivel sirhasson-is eggyütt. Mind'nap íme
 Meg-vetik! A' kik előbb frigyessai vótak, el-állván
 Tölle, szerentsétlenségét gúnyolva katagják.
 'S így mérget hintnek vad örömmel izivé' sebére.

Júdás, hogy szomorú rabságra ne jana, 's Hazája'
 Régi ditsőségét most porba' heverni ne látná,
 El-szalad, és idegen nemzethez költözik, a' hol
 Még a' vérengző Káldor nem ólma. Heiba
 Bújdosik! El-foglalt már mindent gyilkos erővel;
 Mindent dúl, rettent, pufztúttó fegyvere; nintsen
 Egy hely, melly bátor szállást adhatna szegénynek.

Oh Sion! a' te jeles, 's felséges templomod, a' te
 Óltárid, 'mind el-pufztúttak; tornyaid, ékes
 Ofzlopid, a' földön szanaszátt le-terülve hevernek.
 Jaj, 's panaszok töltik szomorú utzáidat. Ah! nem
 Láthatsz már ez-után, ki te-benned régi szokásként
 Aldozatot tegyen Istennek, 's szent ünnepet ülljön.
 Papjaidat gyászban látom keseregni; leányid
 A' ragyogó nap-fényt sem akarják látni, 's halálos

Fájdalmok közepett, ártatlan mellyöket ütven,
Tépik, 's szaggattyák hajokat: valamerre tekéntek,
A' sok szörnyűség' rémítő képei búsúlt
Szívemet érdeklik, 's szemeim' vér-könyvbe borítták.

Tudn'illik, már most az Igazság' Istene méltó
Boffzút áll rajtad: régen le-tapodtad az Ő szent
Törvényt, kegyes intésit ki-nevetted; örültél
Undokságidnak, sőt napról napra tetézted,
A' sok bűnre hanyat-homlok, mint esztelen állat,
Szüntelenül vetemedvén. Hogy vesztetre jutottál,
Jérusaleml! hogy az ellenség fel-dúta temérdek
Kintseidet; hogy az al's fel Rendet el-üzte; hogy annyi
Kisdedeket dühösen ki-ragadt az anyáknak ölejből,
És fel-mészárlott szemeik' láttára, kegyetlen
Fegyverivel: mind ezt fertelmes bűnöd okozta!

(*A' többit máskor.*)

VIRÁG.

XIV.

MIT SODA AZ EMBERI ÉLET.

ARTATLAN Tsetsemő! kis alak Magzatom!
Mit érzek, ha látlak, jól ki nem mondhatom.
Két olyan indulat, melly együtt nem lakhat,
Érzékeny szívemig majd eggy erővel hat.

K 5

Bánat 's öröm rendre körülöttem vagynak,
De, melyik erősebb, kételkedve hagynak.

Örülök, ha nézem tsetsemő korodat,
Sírok, meg-gondolván jövőndő sorsodat.
Most olyan bóldog vagy, a' mint ember lehet,
Még finnyás szívem-is itt gántsot nem lelhet.
Még az egészségnek nem érzed hibáját;
Még úgy-sem az erkölts' szörnyű nyavalyáját.
Felebarátodat nem tudod gyűlölni,
Hírében nevében, mint mí egymást, ölni.
A' fzeretetlenség, a' melly kettőt kínozt,
'S a' nem-fzeretőnek még nagyobb kint okoz;
Eggyűgyű szívedben szállást nem verhetett,
'S maszlagos mérgével még meg nem étetett.
Nints még semmi bajod a' nagyra-vágyással,
Oda-futó pályán nem versengesz mással;
Nem kínozt a' pénznek alaton fzerelme, a).
A' birtt 's nem-birtt jóknak eggyenlő gyötrelme;

a) *A' pénznek fzerelme.* Ez, a' mí ítéletünk fzerént,
hibásan van mondva; mivel-hogy a' *fzerelem* és
fzeretet között külömbség vagyon. A' fzerelem,
talajdon-képpen, nemi hajlandóságot 's indúlatot
jelent. Azért nem mondatik, 's nem-is mondat-
tathatik: *felebaráti fzeretet* helyett, *felebaráti fze-
relem*; vagy *Hazának fzeretete* helyett *Hazának*

A' mellytől sok efzes, lett és léfzen bolond,
 Nem bánt a' sorsodnál fellyebb vágyódó gond.
 Nem isméred még, melly nagy kín az irígység,
 Melly szüntelen-kínzó kegyetlen ellenség.
 Nem isméred még a' lélek' furdalásit,
 E' belső bírónak kegyetlen kínzásit.
 Nem tudod még, Kisded! mi a' két-színűség,
 A' melly nélkül lenni, már ma együgyűség.
 Nem tudod, hogy ez egy vétek többet használ
 A' Világtól-tsudáltt Kátó' virtussánál;

Szerelme (a' mint a' mí *Bé-vezetés*ünkben is, a' XVII. óld. 10. sor. helytelenül van téve.) 's a' t. — Továbbá: valamint az *Amor-t* a' Régiek két értelemben vették: úgy megkülömböztethettyük mí-is a' Szeretetet a' Szerelemtől, ime' szép versek szerént; mellyeket ama' jó *szívből* költt, noha nem elég egyenes itélettel készültt, isméretes *Szatir*ban olvashatni:

„A' Szeretet vala; Fébusnak mennybéli követtye,
 „Húgainak szeretője, tsalárd Szerelemnek az öttse. „

Ezt a' jegyzést senki sem fogja szükségtelennek itélni, ha meg-gondollya, melly gondos figyelem-tességgel kellessék lennünk, hogy-ha nemzeti nyelvünket ki-mivelni, 's arra a' tökéletességre vinni akarjuk, hogy meg-határozott-értelmű szavaink legyenek; a' mellyek nélkül a' tudományokban (fő-képp' a' Filozofiában) kevés elő-menetelt tehetendünk.

Jegyzése a' Ki-adóknak.

Ő tsak halni tudott; azok élni tudnak,
A' kik magok mellett jó móddal hazudnak.
Ha igaz szükséged nints, mondva nem tsinálsz,
'S, mint mí gyötrelmünkre, módokat nem találsz;
Leg-nagyobb szükséged vagyon az emlőre,
Azt pedig a' dajkád nyújtya már előre.
Néked még a' Világ Paraditsomi kert,
Nem az annak, a' ki esméri az embert.
Most vagy életednek arany-idejében,
Az az, annak éppen első kezdetében.
De mennyivel hosszabb a' nap a' hajnalnál,
Annyival tovább tart, 's több a' rossz a' jónál. —
Most ürülök; de, ha tovább gondolkozom,
Rajtad sokkal méltóbb okból siránkozom.

Még ki nem nőheted koránt-is bõltsödét,
Még el sem végezed első elztendödét,
Már kezdesz kívánni tilalmas dolgokat,
Már sírsz, ha elölled el-rejtik azokat;
'S a' mit a' Természet fájdalom' jelének
Tett, te már azt téfzed tzélod' eszköznének.
Hogy-ha sirásodért apád, anyád meg-szán,
'S azért, hogy te rossz vagy, ő kedvezni kíván:
Már az uralkodás' tsúfos szzeretete
Meg-van, 's vele minden rossznak a' kezdete;
Már kívánságiddal nő nyomorúságod,

'S enyészik aprónként első bódogságod.
 Ha sár van, játszani kívánsz az udvaron,
 Nem járhatsz, még-is sírsz, ha hordoznak karon.
 Le-tesznek a' földre, előre botorkálsz;
 Meg-ütöd magadat, és még inkább lármázsz.
 Majd, ha jární már tudsz, futkározni kívánsz,
 'S néha veszedelmes bárány-butzkokat hán'sz;
 'S, mint-ha az nem vólna elég, meg-is vernek;
 Így térszünk erővel két-színű embernek:
 Mászor, ha el-esel, már fillenteni tudsz,
 'S, hogy kitsiny hibádat kissebbé tedd, hazudsz.
 Addig hallsz tseléd-től zsémbet 's vádoskodást,
 Hogy azonn kezd-el selyp nyelved a' szóllást.
 Majd eggyik, majd másik tselédet vádolod,
 'S, hogy erősebb legyen a' vád, ki-pótolod.
 Akár-hogy' dorgállyon apád', anyád' szája,
 Hathatós-b lesz nálad a' tseléd' példája.

Azonban érkezik a' tanuló idő,
 Az örödik újabb bút hozó esztendő.
 Nem igen illesz már leányok' házába,
 Azért Tanítottónak adnak hatalmába.
 Ott a' tanulással kezdenek kínnani;
 De szükséges kín az, ki kell azt állani.
 A' nélkül az ember, mikor nagy úr-is már,
 Vezeték-nevéül azt hallja, hogy szamár. —

De nem olyan könnyen adgyák a' tanulást;
 Sokszor el kell hagyni azért a' laptázást.
 Hufzon-négy betűkön kezdik gyötrelmedet,
 Akár mutasd hozzá, akár ne, kedvedet.
 Ezeknek neveit míg meg-tanúlhatod,
 Úgy lehet, hogy rendre majd mind meg-síratod.
 Ha ezeket tudod, majd kettőnként vészik,
 Az-után elődbe tsoportonként tézlik.
 Mikor így-is tudod, híjják olvasásnak;
 Ez már az eszköze minden tanulásnak. —
 Mihelyt olvasni tudsz, Deák szóra fognak.
 Ezt ma sok nem tartya szükséges dolognak. *b)*
 De valamint, a' ki ihatik kút-főből,
 Nem iszik az onnan ki-folyó fertőből:
 Úgy az apád inkább régi Tudósokkal
 Ismérkedtet, mint-sem sok mái majmokkal.
 Hogy pedig ismérhesd, tudni kell nyelveket,
 Mert minden Fordító meg-lopja ezeket.

- b)* Ezen munkátska akkorban készült, midőn, közönséges dolgaink Német nyelven folytattatván, sok Magyar Hazafiak (ha ugyan-tsak ezen néven lehet őket nevezni) a' Deák Nyelvet, az anyai-val, 's egyfzer-'s-mind nemzeti erköltseinkkel egygyetemben, szükségtelennek tartották.

Jegyzése a' Ri-adóknak.

Meg kell azért néked e' nyelvet tanulnod,
 Ambár fzenvedéssel essék hozzá-jutnod.
 Hogy abban igen sok időt tölts, nem mondom;
 'S, hogy egyfzer-'s-mind mást-is tanully, lessz r'á
 gondom.

Külömben-is: a' ki Deák nyelvet tanul,
 Az más nyelvekhez-is több foganattal nyúl;
 Mind azért, hogy itten a' szóllás' törvénnét
 Tanúlván, könnyítti más nyelvek' ösvénnyét,
 Mind pedig, hogy nagyobb része a' nyelveknek
 Vagy édes leánya, vagy sógora ennek.
 Ebben kell tanulnod az ékesen-szóllást;
 Ez pedig fel-téfi a' jól-gondolkozást. —
 Tanúlsz ofztán, kötött lábakonn ugrálni;
 Vagy, ha nem termettél arra, sántikálni.
 Sokat izzadsz, fzenvedsz, 's magad' nyomorgatod,
 Míg imígy-amígy-is ezt meg-tanúlhatod. —
 Ha már elég időt töltöttél ezekkel,
 Azt fogod tanulni, okoskodnod hogy' kell?
 Hogy' kell a' hamisság' lesére vígyázni?
 Hogy' kell intselkedő okait meg-rázni?
 Szín valóság helyett hogy el ne foglallyon,
 Se magad magadat, se más meg ne tsallyon.
 Bár ezt a' tudományt nyomd-bé jól eszedbe,
 Ennek veszed leg-több hasznát életedbe! —

Innen ofztán visznek más tudományokra;
Nem erefzkedem-ki hofszasan azokra.
A' lévő 's lehető dolgok' vizsgálása,
'S köz tulajdonsági' jó fel-találása;
A' szép Termézetnek kedves kémlelése,
'S minden-féle mérték' jó öfzve-vetése:
Mind olyan tudomány, mellyre lessz szükséged,
Leg-alább azokban lessz gyönyörűséged.
De kivált ama' fő tudományt, akarom,
Hogy tanúld, melly nélkül az ember tsak barom:
Istenhez, magadhoz, 's felebarátodhoz
A' mit, mint embernek, kötelességed hoz. —
Melly sokat, 's sok-képpen kell néked fzenvedned,
A' míg mind ezekre módod lessz szert tenned! —

(Folytatása következik.)

G. TELEKI JÓZSEF.

XV.

NAGY-KEGYELMŰ a)

H. HOHENLOHE KÁROLYNÉHOZ,

Szül. B. Revitzky Judith Affzonyhoz. b)

(Szent János' Havában, 1790. eszt.)

Mi, kik alig kezdénk Népünk' újjúlásán
Örülni bús sorsa' jobbra-változásán,
'S alig álmadozánk bóldogabb napokról,
Már-is le kellett mondunk azokról;

a) T. Pétzeli József Úr, kinek fáradhatatlan munkássága, 's Hazai Litteratúránkban tett szép érdemei elég ismereteseek, Hertzeg Kaunitzot, egy hozzá-intézett ajánló levelében, *Felségesnek* nevezte. Mi ezt helyben nem hagyhattuk. Tudni való, hogy a' *Felséges* nevezet csak az Országló Fejedelmektől származó Hertzegéket 's Hertzeg-Affzonyokat illeri.

Jegyz. a' *Ki-adóknak*.

b) Lásd a' *Hadi 's más nevezetes Történetek*' II-dik Szakasztát (1790. eszt. az 569. és 764. 's követk. old.) hol ezen drága Hertzegnnek két szép leveleit, 's nevezetesen ime' szavait-is olvashatni:
„Ha reménylhetném, hogy kedves Hazám' Leányai jó néven fognak venni tsekély oktatásomat, igen kész-vólnék, azt nekik nyomtatásban ajánlani; mellyben meg-mutatnám, hogy kedves gyermekeikkel való dajkázkodások min-

Mivel-hogy, — meg-vetvén Hazánk' gyermekeit,
 Nyelvét, öltözetét, 's régi erköltseit, —
 Feslett szokásinak tündér ösvényére
 Szépeink' nagy része megínt vissza-tére: —
 Sohajtással vártuk azon nap' hajnalát,
 Melly el-ofzlathatná szemeknek homályt;
 Mellyenn egy olly ditső Haza-Lyány támadna,
 Ki nekik állandóbb jó példát mutatna;
 'S kinek intő szava' mennyei hangjára
 Térnének Jó Erkölts' el-hagyott úttyára. —

De az Ég, ki Népiünk' vesztét nem kívánta,
 Ebben-is előre rendelt már iránta:

Egy kegyes Oktatót ada Nemzetünknek,
 Hogy tüköre lenne el-tértt Szebb Nemünknek;
 'S hogy annál tündöklőbb 's vonzóbb példa lenne,
 Minden jó erköltsöt egyesítte benne. —

TE vagy ez, oh Hazám' érdemes Leánya! —
 Hertzegek' szerelme! — szíveink' bálvánnya! —
 TE vagy ez! — ki, noha tollünk el-költöztél,
 'S érdemid' szárnyainn égis emelkedtél:

„den nagy baj és nehézség nélkül eshetik-meg;
 „és, ha mi únalommal láttatik-is az egybe-köt-
 „tetve lenni, méltán el-ofzlathattya ezt azon
 „bóldog következtetéseknek el-gondolása, mellye-
 „ket ebbéli kötelességeknek szentül-való tellye-
 „sítése fog elkövetni. — 's a' t.

Édes Nemzetedről el nem felejtkeztél,
Szép Nemünk' példája, — hív tüköre lettél! —

Ép vagy TE e' mászlag' szédített mérgétől; —
'S bár messze-szakadtál Rokonid' ölétől,
Ott-is ki-mutatod nemes erköltsidben,
Hogy igaz Magyar vér forr még ereidben. —
Eredgy, kedves Lélek! el-kezdett útadon,
Míg több-is indulhat fényes nyomdokadon!
Mutasd-meg példáddal a' Magyar Szépeknek,
Mivel tartozzanak ditső Nemzettyeknek. —
Mutasd az Anyáknak kötelességeket:
Miként kell nevelni édes gyermekeket; —
Miként az Országnek bátor Férjfiakat,
Köz-hasznót szerető igaz Polgárokat:
Kik jó Királyokhoz úgy légyenek hívek,
Hogy a' Nemzethez-is buzgón verjen szívek;
'S esküdvén a' Haza' igaz hűségére,
Törvény' és Szabadság' serény védelmére,
Légyenek ditsőültt Ősink' követői,
Erkölotsink', szokásink' hív meg-őrizői! —

Meg-lefűz majd munkádnak érdemlett szép bére:
Fel-hat ditső neved Magyarok' egére; —
'S hogy-ha jutni fogíz-is pályádnak végére,
Áldas fog követni nyugalmad' helyére!
Sőt, hól od utánn-is tiszteletet adnak
Felsőbb Onokáink bóldog árnyékoknak;

'S híven emlékezvén nagy érdemeidről,
Énekeket zengnek nemes erköltsidről! — —

Ím', az én Múzsám-is! — Neved' tisztelője,
Szép tulajdonságid' bátor hirdetője; —
Ki senki' kedvéért, ha nem érdemlette,
Lantya' szüz húrjait soha nem illette:
Ő-is tiszteletét mutatni kívánja. —
Vedd kedvező füllel, Ditsőség' Leánya! c)

BATSÁNYI.

c) Ezen verseket kezeihez vévén, egy jó barátom által, ez a' nagy-lelkű Hertzegné, igen kegyesen fogadta. Az egész válasz-levelet azonban, melyet hozzám botosattani méltóztatott, közre nem eresztetvén: annak egy részetskéjét ide helyheztetem; szívemből óhajtván, hogy Hazámnak Leányaitól haszonnal olvastassék.

„En ugyan (így ír betses levelének egy részében)
„igaz hazai szeretettől viseltetvén, mérféltetem
„azon tsekély szándékomat édes Hazánknak ki-
„jelenteni, kedves Szépeinkre nézve; *) (kik közül
„sokan még eddig igen hátra látzatnak lenni,
„férjeikhez 's magzattyaikhoz való drága köte-
„lességeknek bé-telleyesítésében) gondolván, hogy
„a' tudatlanságért ugyan senkit sem lehet piron-
„gatni, de szabad oktatni. És, mivel én, az
„én módóm szerént, a' mellyel élek, mind böl-
„dog feleség, mind pedig szerentsés anya va-
„gyok, és én ezen boldogságot minden Hazám'-
„Leányinak szívemből kívánnám; ugyan-azért
„fel-tettem magamban, hogy ezen oktatást ele-

XVI.

HOLMI GONDOLATOK.

MAGYAR Ország olyan, mint egy jó-tévő szelíd Dajka, melly rosz Szomizédgya' gyermekeinek-is tejet ad.

„jekbe terjesztem. Mi vólt még eddig a' sok szentséltlen házasságoknak leg-nagyobb hibájok?
„az, hogy Szép Nemünk házasságba lép, reá-
„váró jövődöbéli nagy kötelességének nem-tudá-
„sával, mind férjére, mind gyermekeire nézve;
„nem gondolván-meg, hogy a' házasságban egyéb
„tzelnek nints helye, hanem hogy kedves, kel-
„lemetes feleségek, jó házi gazd'-asszonyok, 's
„bóldog, érdemes anyák legyünk. A' gyenge
„Ifjúságnak mí vagyunk első nevelőji; az ő mí-
„hozzánk-viseltető szeretete fellyül-halad minden
„szeretetet; és így, ha mink anyák azonn ipar-
„kodunk, hogy ártatlanainknak hajló szíveiket
„koránt jóra intézzük: tehát szert tehetünk jó
„nevelésekre, 's jövődöbéli bóldogságokra. En
„olly vélekedésben vagyok, hogy nagyobb szentsélt
„nem kívánhatunk a' házasságban, mint
„Isteni félelemben nevelt jó gyermekeket. Az
„illyetén jó nevelés által, eleget teszünk Iste-
„nünknek, Hazánknak, 's magunknak-is. „ —
's a' t. —

*) Értetődik a' nevelésről kéfzűttendő, 's a' Magyar Szépeknek ajánlandó munka.

A' Magyaroknak sorsok olyan, mint hajdan a' Frantziáké (*Gallusoké*) midőn egy-felől a' Rómaiakkal, kiknek birtokában voltak, más-felől a' vadótz Németekkel határosodtanak. Idővel, mint-egy sajtó-defzka közzé szorúltak, a' Németek és Törökök közzé. Szükség vólt azért német erköltsőkben el-fajúlنيok, mivel más-felől Pogányok a) lévén szomfzédgyaik, azoktól irtóztak; és inkább akartak önként hivságban el-lágyúlni, mint-sem új vadságba vissza-térni. —

Eggy erőszakos Király olyan, mint egy bolond Páfztor, ki nyája közzé bottal hajt, midőn azt valahová akarja vezetni.

A' rágalmazó nyelvek olyanok, mint a' malom-kövek; mellyek, midőn végre el-fogy garatba-öntött gabonájok, nem lévén mit örölniek, egymást rontyák.

B. Á.

a) A' Törököket tulajdon-képpen Pogányoknak nevezni nem lehet, mert egy igaz Istent, ismernek, és imádnak.

Jegyz. a' Ki-adóknak.

XVII.

NAGY-MELTOSÁGÚ

G. F. M. ÚRHOZ.

(Buddára, Sz. János' hav. 20-dik napj. 1790.)

AZON hála-adatos mélyly tisztelet, mellyel Excellentziádnak az egész Nemzet előtt tudva-lévő nagy érdemeihez minden igaz Magyar Hazafi viseltetik, serkent engemet-is, hogy Exc.ádnak, mint sínlődő Hazánk' 's Nyelvünk' egyyik leg-erősb oszlopának, ezen ide-rekesztett, 's ugyan-azon árva nyelven költt, munkátskával alázatos udvarlásomat tenni bátorkodgyam. Isméretesebb Exc.ádnak akármelley köz-hafzonra-tárgyazó szándékhoz 's hazafiúi igyekezethez való kész hajlandósága, hogy-sem attól tarthatnék, ne talán ebbéli — tsekély ugyan, de tiszta-szívből-eredő áldozatomat kedvetlenül fogadná.

Ezen bizodalomtól indíttatván, méréfzlem Exc.ádat, a' velem-eggyet-értő Magyar Íróknak nevekben, egyfzer-'s-mind arra emlékeztetni: mit várjon a' Haza mostani jobbra-fordúlt állapottyában Exc.ádnak mélyly böltseségétől, és nemzeti erköltséink' 's köz bódogságunk' fenn-tartására törekedő igaz hazafiúi gondoskodásától.

Tudgya Exc.ád, hogy az Országok nem csak karddal 's fegyveres erővel, hanem egyszer-'s-mind pennával 's éffzel szereztetnek, kormányoztatnak, és tartainak-fenn. Ez nem egyébként, hanem a' Nemzeti Litteratúrának, az az, a' Tudományoknak hazai nyelven való virágoztatása által, melhet leg-könnyebben 's leg-tsáthatatlanabbúl végbe. (Mivel-hogy: soha egyy egész Nemzet idegen nyelven tudományra, közönséges világosságra, 's bőltseségre nem juthat.) A' nemzeti nyelvnek el-hagyatásával, el-hagyattatnak a' nemzeti erköltsök, szokások, — a' Nemzetnek egész tulajdona, megkülömböztető béllyege.

Nem értik azok, vagy nem akarják érteni, a' magok' hasznokat, a' kik Hazánkban a' Deák nyelvhez el-annyira, és olly mód nélkül ragaszkodnak. Ennek a' nyelvnek tudása, kétség kívül, igen jó és hasznos, sőt szükséges-is; de nem úgy, hogy egyedül csak ennek adgyuk az elsőséget, 's a' magunkét miatta meg-vessük. Ugyan-azon Rómaiak, kiktől azt a' nyelvet költsönöztük; ugyan-ők lehetnének oktató példájink. Alig győztek ők meg, alig hódítottak hatalmuk alá valamelly Nemzetet, leg-ottan Római nyelven parantsoltak, 's szabtak rendet nékie; hogy, azon nyelv által mint-egy Római erköltsökbe öltöztetvén, annyival-

is inkább magokhoz kaptsolhassák azt. Valójában úgy-is látszik, hogy, ha azt a' hatalmas Birodalmat a' maga' nagysága le nem nyomta volna; ha valamelly Ország a' polgári 's vitézi nemes erköltsöknek meg-velztegetődése után-is fenn-állhatna; és, egy szóval: ha minden, a' mi a' Nap alatt van, változás alá vettette nem volna: talán csak ez az eggy eszköz lehet vala, melly azt az egymástól olly sok tekintetre nézve különböző számtalan Nemzetséget öszve-eggyeztetvén, Róma' hajdani szereztséjét, méltóságát, még mai nap'-is fenn-tartaná. Láttuk a' Frantziákat XIV-dik Lajos' országlásától fogva nyelvekkel, erköltsi szokásaikkal, Európának számos Nemzeteinn egész a' mí ideinkig uralkodni, 's ezekre, mint majmaik-ra, úgy nézni. Láttuk az-után magát-is az erejéből-ki-vett, le-tapodott Frantzia Népet, betstelen álmából fel-ébredni, a' Filozofiának világító szövétnéke által méltatlan bitangoltatására szemeit fel-nyitni, 's gyalázatos lántzait szélyyel-szaggatni. Láttuk, ellenben, tulajdon magunk' Országában a' Jövevényeket uraságra lépni, Hazánknak leg-érmesebb Fijait meg-vettetni, 's eggy idegen nyelvnek nem-tudása miatt hívatallyaiktól, kenyereiktől meg-fosztatni; a' mi valóban soha sem történt volna, ha vitéz Eleink, a' Deákhhoz el-annyira nem

ragafzkodván, édes anyai nyelveket — ezt az olly kevésség ismértt, olly méltatlanúl el-hagyattatott arany-bányát! — jobban meg-betsülték, ki-mivel-ték, 's közönségesebbé tették volna.

Most van az ideje, Kegy. Uram! hogy Atyáinknak hibájokat ki-pótollyuk; és, a' mit ők el-múltak, vagy talán akkor még nehezen tselekedhettek, helyre hozzuk; hazai nyelvünket a' maga' méltóságába helyheztessük, és ez által Hazánk' örökös bölcdogságának talp-kövét meg-vessük. Az Egek, kik szomorú sorsunkon már valahára szánakodni látszatnak, ollyan Fejedelmet adának, ki a' maga' hívatallyát, kötelességét, nem tsak tudja és isméri, hanem tellyesíttetni-is kívánnya; ki a' maga' Népének nem nyomorgató Ura, hanem a' Törvénynek értelme fzerént-való igaz Kormányozója, jól-tévő Attya, lenni akar; és a' ki az ő kintsét, gazdagságát, Jobbágyai' szíveinek birtokában helyhezteti. Eggy illy jó-lelkű, 's igazán trónusra-született Fejedelemtől mindent meg lehet nyerni, a' mi a' Nemzet' közönséges hasznának 's ditsősségének elő-vitelére tárgyoz. —

Allíttassék-fel tehát az Országnek 's Királynak párt-fogása alatt, közönséges költséggel, eggy ollyan Magyar Tudós Társaság, melly kötelessége fzerént a' Hazai Nyelvet mivellye, közönségessé

tegye, 's a' Tudományokat az Országban ugyan-
azon nyelven terjessze, virágoztassa. Ha egyszer
sok-féle, szép, tudós Könyveink lesznek; ha Nyel-
vünknek illendő betse lesz: majd önként fogják
azt még az Idegen-Országbeliek-is tanulni. Által-
láttyák majd a' Horvátok 's Tótok is, hogy ta-
nátsosabb, egy költséges holt nyelv helyett azon
Nemzetnek élő nyelvét tanulniok, 's ügyöket rajta
folytatniok, mellynek koronája 's védelme alatt
bátorságos, szabad életet élnek. *)

Kegy. Uram! Most, vagy talán soha sem! —
Olly környül-állásokban vagyunk, hogy, ha
most a' Magyar Litteratúra jobb karba nem állít-
tatik, és leg-alább 10. 12. esztendő múlva tsal-
hatatlanúl-léendő bé-hozattatása iránt bizonyos
rendelés nem tétetik: talán soha sem reménylhettyük
ki-terjedését, virágzását. A' naponként Hazánkba
sereglő sok gyűlevész népnek bitang nyelvétől le-
nyomattatik; ismét majmaik leszünk a' Németek-
nek, 's nyelvünkkel, öltözetünkkel egygyetemben
nemzeti erköltseinket-is le-tefeszük. Ennek a' masz-
lagnak most lehet elejét venni. Exc.ádnak illik

*) Azt írták vólt akkorban némellyek ide Kassára,
hogy a' Horvát- és Tót-Orzági Követek tellyes-
séggel nem akarnának a' Magyar Hazai Nyelv-
nek fel-vételében meg-eggyezni.

Édíg, itt-is elsőnek lenni. Exc.ádnak hathatós szava 's példája könnyen végbe viheti azt, a' mit sokan talán lehetetlen-égnek lenni gondolnak. Az értelmes, igaz, jó Hazafiak, hasonlóúl ezt fogják kívánni és sürgetni; azok pedig, kik talán egy vagy más különös tekintetből másként értenének, a' Nemzet' nyilvánosságos hafzna ellen nem fognak szólhatni.

Ez az tehát, a' mit most fő-képpen Exc.ádtól reménylünk és várunk; mert tellyesen el vagyunk hitetve arról, hogy, valamint inséges ideinkben igaz ügyünk' védelmezésétől, Exc.ádnak nagy lelkét semmi-féle világi hatalom el nem rettentette: kedvezőbb környül-állásainkban bóldogságunk' elő-mozdítottásában-is hasonló hazafiúi állhatatossággal fog munkálkodni. Ez által fogja Exc.iád eddig-tett halhatatlan érdemeit még magasbra tetézni; 's ezért fogják Exc.ádat még a' késő maradékok-is áldani.

B.

XVIII.

A' SZÉP MESTERSÉGEKRŐL.

(Lásd: *Sulzers Allgem. Theorie. Art. Künste.*)

A' Szép Mesterségeknek Eredete és Mivólta.

A' Szép Mesterségeknek neve alatt, a' mint tudva van, a' Költés, Ekesen-szóllás, Kép-írás, Kép-faragás, Építés, Kertészség, Epetsélés, Tántz, Muzsika, és ezeknek külömb-féle ágai, értetődnek. A' ki ezeket a' Mesterségeket leg-először *szépeknek* nevezte, által-látta minden bizonnyal, hogy azoknak mivólta a' kellemetesnek a' hasznossal való ölzve-szerkeztesésében, avagy azoknak az állapotoknak *meg-szépítésében* áll, mellyeket a' közönséges mesterség köz haszonra fel-talált. Valóban leg-termézetesebben-is meg lehet eredeteket magyarázni abból a' hajlandóságból, melly arra késztet bennünket, hogy azokat az állapotokat, mellyekkel naponként élünk, meg-szépítsük. Vóltak minden bizonnyal tsupán tsak hasznos épületek, és tsak a' szükséges állapotoknak ki-fejezésére szolgáló nyelvek, minek-előtte az emberek arról gondolkodtak vólma, hogy amazokat a' rend és egy-mértékűség, ezeket pedig a' helyes hangzás által, kellemetesebbé tegyék.

Valamennyi szép Mesterségek tehát, mind a' finomabb lelkeknek a' szelid érzésekre-való és velek-

született hajlandóságából támadtak. Az a' Páfstor, ki a' maga' bottyának vagy ivó poharának leg-először szép formát adott, vagy azokra tzipraságokat vágott. a' Kép faragást; az a' vad Ember pedig, kit szerentsébb elméje arra birt, hogy fel építtendő kunyhóját rendbe szedgye, és részeinek illendő arányozattyára vigyázzon, az Epi tö-mesterséget találta-fel. Ugy szintén, a' ki leg-először azonn fáradozott, hogy, a' mit másoknak el akart beüzélni, azt renddel és kellemetességgel mondgya-el, az, a' maga' Nemzeténél az Ékesen-szóllásnak szerzője volt.

A' szép Mesterségeknek mivóltát tehát ebben a' szükséges állapotoknak meg-szépítésében, nem pedig (a' mint olly sok-féle-képpen tanítatik) a' Természetnek valamelly határozatlan követésében, kell keresni.

E' gyenge és a' Természetben-fekvő tsirákból, szorgalmas dajkálás által, maga virágoztatta-ki lassanként az Emberi Esz a' szép Mesterségeket, és elvégre drága gyümölcsökkel tündöklő és meg-betsülhetetlen fákká nevelte. A' Mesterségeknek sorsa szinte olyan volt, mint akármelly egyéb emberi leleményeké. Ezek sokszor tsak a' tsupa esetnek mivei, és első kezdetekben igen tsekélyek voltak; de a' lassanként-való ki-dolgozás által felette hasznosak, és erre-való nézve fontosak-is lettek. A' Geometria elejinten tsak nyers és rendetlen Föld-mérsekelés, az Afztronomia pedig a' hivalkodó embereknek tsupa újság után való esdeklésből támadott foglalatosságok volt. Arra a' felségre, mellyben ezek a' Tudományok

most vagynak, és ama' különös hasznokra, mellyekkel az Emberi Nemzetnek kedveskednek, tsak eredeti állapottyoknak eszes és lassanként-történtt tágíttása által jutottak.

Ha tehát tellyes-bizonyos volna-is, hogy a' szép Mesterségek, kezdeteikben tsupán tsak a' szemnek, vagy egyéb érzékenységeknek gyönyörködtetésére intézett próbák voltak: távól légyen mind-az-által tollunk, hogy azoknak egész betsét és leg-főbb tzéllját tsak ebben a' gyönyörködtetésben keressük. Ha az embernek betséről helyes ítéletet akarunk ejteni, nem első gyermek-korában, hanem tellyes férjfiúi esztendeiben kell ötet meg-visgálnunk.

Itt tehát leg-először azt kell ki-nyomozni: mik lehetnek, egész mivóltokra nézve, a' szép Mesterségek; és mitsoda hasznokat lehetne azokból az Emberi Nemzetre reményleni? Ha nekünk egynehány gyenge, vagy könnyen-gondolkodó Agyvelejűek azt mondgyák, hogy tsupán tsak a' gyönyörködtetést tárgyazzák; és, hogy azoknak végső tzéll yok az érzékenységeknek és a' képzelésnek mulatásából áll: visgállyuk-meg, ha vallyon a' józan Ész a' szép Mesterségekben nem talál-e valamit, a' mi fontosabb volna? Lásuk-meg, mitsoda hasznát veheti a' Böltseség először ama' hajlandóságnak, melly a' mesterségre-született embereket arra ösztönözi, hogy mindent meg-ízépítsenek; az-után pedig annak a' természet szerént-való készségnek, melly az embert képessé téfzi arra, hogy a' Széptől meg-illetődgýék?

Hogy ezt a' fel-tett tze'lt el-érjük, nem fzukséges, mélyebb vagy hosszabb e'fzmélkedésekre botsatkoznunk. A' Termé'fzetnek vizsgálásában sokkal közelebb út-at találunk annak meg-lelésére, a' mit keresünk. Ez az első és leg-főbb Mester, és az ő tsudálatos rend-tartásiban mindent fel találunk, a' mi az emberi Mesterségeket a' leg-nagyobb betsre és leg-főbb tö-kéletességre emelheti.

Az egész Teremtésben minden arra lát'fzik tze-lozni, hogy a' f'zem és a' többi érzékenységek minden-felől kellemetesen érdekelte'ssenek. Minden állapot, mellyel élünk, azonn-kivül hogy hafznos, szép-is egyfzer-'s-mind. Még azok az alkotmányok-is, mellyek nem egyenesen hozzánk tartoznak, tsupán tsak azért tet'szenek, szép formák-fzerént ábrázolva, és szép f'zínekkel fel-ruházva lenni, mivel naponként f'zemeink előtt forognak. A' Termé'fzet, e' minden-felől reánk tolódó kellemetességek által, kétség kívül arra a' f'zelédségre és érzékenyességre akarta, egy-általlyában, f'ziveinket vezetni, melly a' mértékletlen maga-fzeretből és a' hathatós-b indúlatokból támadni szokott vadságot a' kegyesség által meg-mértékli. A' szépségek, egy bennünk-fekvő f'finomabb érzékenységgel f'zoros f'zövetségben állanak. Ez, a' Termé'fzetben mindenütt elő-akadó f'zíneknek és f'zavaknak érdekléseitől mind-úntalanúl ingereltetik, és így fel ébred bennünk lassanként a' gyengédebb érzés; a' lélek és f'zív buzgóbban kezdenek munkálkodni; 's nem tsak a' go-rombább hajlandósá'gok, mellyek az ok-talan állatok-ban-

ban-is meg-vagynak, hanem még a' fzelídebb indúlatok-is, tehetős iparkodásra gerjesztetnek. Ez által, valóságos emberekké leszünk; tehetőségünk meg gyarapodik, mivel körülöttünk a' bennünket-érdeklő állapotok-is meg-szaporodnak; a' bennünk-fekvő erők egy közönséges buzgásra gerjednek; fel-emelkedünk a' porból; a' nálunknál-felségesb Valóknak nemességéhez közelítettünk; és a' Természetet már nem egyedül-arravalónak talállyuk, hogy baromi szükségeinket meg-elégítse, hanem, hogy lassanként a' mi valóinkat-is, a' felségesb vele-való élés által, meg-nemesítsen.

A' Természet azonban, ezzel az alkotmányoknak közönséges meg-szépíttésével meg nem elégedett: hanem a' kellemetességnek tellyes erejét kívált-képp' az olyan állapotokba tette, mellyek a' mi boldogíttatásunkra leg-szükségesebbek. Sőt a' szépséggel és rútsággal egy-általlyában arra él, hogy velünk a' jót és a' rosszat meg-ismértesse: mire-nézve, amannak magához-vonzó kellemetességet ad, hogy szeressük; ennek pedig ellenes erőt, hogy utállyuk. Mi szükségesebb az embernek boldogságára és leg-fontosabb hívatallyának bé tellyesítésére a' társaságos szövetségeknél, mellyek a' viszonylag-való gyönyörködtetések által köttetnek? de kívált ama' boldog egyesülésnél, melly által a' még a' nagyobb társaságokban-is magános ember olly társat talál, a' ki vele mindent meg-olít; örömeit, midőn vele együtt-érzi, meg-szaporítja; gondjait meg-enyhíti, és minden fáradttságait meg-könnyebbíti? Es hová-is helyhez-

tetett a' Természet több kellemetességet, mint az emberi formába, melly által a' *sympathiának* leg-erősebb szövetségei köttetnek? jól-lehet a' szépségnek leg-hathatós ingerléseit oda gyűjtötte még-is, a' hol a' leg-bóldogabb egyesüléseknek végbe-vitelére leg-szükségesebbek. A' léleknek tökéletessége és a' szívnek szeretetre-méltó kegyessége, mellyek valamennyi vonzó erők között a' leg-erősebbek, még az élet nélkül-való szerbe-is értelmesen bé vagynak nyomva; a' mint majd alább meg-látandgyuk, mikor a' szépségről értekezni fogunk. — Azt sem kell azonban el-felejtenuünk, hogy a' Természet az olyan állapotoknak, mellyek egyenesen és magokban ártalmasak, egy bizonyos vissza-üző és ellenes erőt adott. Az ostobaságot, melly a' lelket le-nyomja, és le alázza; a' fenékel-fordúlt gondolkodásnak módgyát; és a' szívnek gonofzságát szinte olly hathatós; de undorodást-és útálatot-gerjesztő vonásokkal festette-le az emberi ábrázatra, mint a' léleknek jóságát. A' Természet tehát a' külső érzékenységek által kétféle-képp' illeti szívünket: a' jóra tudni-illik ingerli, a' rosszról pedig el-ijeszti.

Az eddig tett jegyzések nem hagynak többé bennünket a' szép Mesterségeknek belső béliyegekről és mire-valóságokról kételkedni. Midön az emberi leleményeket meg-szépíttjük, azt kell tselekednünk, a' mit a' Természet az alkotmányoknak szépítésével vísz végbe; és szinte abból a' szándékból kell a' *mesterséges miveket* meg-szépíttenuünk, mellyből a' Természet a' *Teremtés' miveit* meg-szépítette.

A' szép Mesterségeknek tehát *első* kötelességek az, hogy a' Természetnek segedelmére légyenek, és azokat a' mesterséges állapotokat, melyek szükségünknek meg-elégítésére fel-találtattak, mind meg-fizépttsék. Ő-hozzájuk tartozik, hogy lakásainkat, kerteinket, házi eszközeinket, de kivált *nyelvünket*, úgy-mint valamennyi lelemények között a' leg fontosabbakat, kellemetességekkel fel-ruházzák; valamint azokkal a' Természet mindent fel-ruházott, valami tsak számunkra alkottatott. Nem ugyan egyedül tsak azért, (a' mint némellyek vélik) hogy ezekben a' kellemetességekben gyönyörködgyünk, hanem inkább, hogy a' lelkünk és szívünk, a' szépnek, jól el-rendelttnék, és illendőnek szelíd érdeklései által ki-pal-léroztatván, meg-nemesíttessenek.

De még fontosabb kötelesség az, *másodszor*: hogy a' szép Mesterségek, a' Természet' példája szerént, kivált-képp' a' *leg-valóságosabb javakat*, melyektől a' mi boldogságunk egyenesen függ, a' szépségnek tellyes erejével úgy fel-fegyverkeztessék, hogy azoknak kedvellésére ellent-állhatatlanúl ragadtassunk. *Cicero* azt látszik *L. 1. de Officiis* kívánni, hogy fija' elejébe az erköltsi Tökéletességnek képét *látható formában* állíthatná; bizonyosan el-hitetvén magával, hogy így ő abba ki-mondhatatlan indúlatozottsággal belé-szeretne. Ezt a' fontos szolgálatot nekünk a' szép Mesterségek valójában meg-tehetik. Az *Igazság*, és az erköltsi *Tökéletesség*, úgy-mint az embernek leg-szükségesebb javai; szintén a' leg-fontosabb

tárgyak-is, mellyeknek leg-bájosabb erővel való fel-fegyverkeztetéséről szorgalmatoskodni, a' szép Mesterségeknek kivált-képpen való tisztí kötelességek.

De még abban-is kötelesek *el-végre* az ő nagy Mesterjeket, a' Természetet, követni, hogy minden ártalmas állapotokat olly formákba öltöztessenek, mellyek azokat hathatósan meg-útáltassák velünk. A' gonofzságot, a' szarvas bűnöket, és mindent, a' mi az erköltsi embereknek ártalmára lehet, olly érzékeny formákban kell nekik előnkbe állíttaniok, mellyek figyelmetességünket ugyan fel-gyerjesszék, de úgy, hogy, minek-utánna azokat jól szemünkbe vet-tük, örökre meg-útállyuk. Ezzel a' fortéllyal a' Természet igen helyesen él. Ki tartóztathatja-meg közüünk magát, hogy a' gonofzságnak jeleivel meg-béllyegezett *fizionomiát* szinte olly nyomozó figyel-metességgel meg ne vizsgállya, mint a' minémüvel magát a' szépséget nézni szoktuk? A' földi Mesterek' taníttója, a' Természet, azt akarja ezzel, hogy sze-meinket a' rosszról el ne fordítsuk előbb, hanem tsak, minek-utánna bennünk a' tellyes utálást fel-gerjesztette.

Ezekben a' jegyzésekben fekszik minden, a' mit a' szép Mesterségeknek mivóltokról, tzellyokról, és mire-valóságokról mondhatunk. Az ő *mivóltok*, avagy belső béllyegjek, és természet-szerént-való hivatallyok az, hogy képzelésünk' tárgyainak *Eszthetikabéli*, vagy-is olly érzékeny erőt adgyanak, melly bennünket meg-illessen. Leg-főbb és leg-közelebb-való *tzellyok*, a'

szíveknek hathatós illetése. A' *haszon* pedig, melly, ha velek helyesen élünk, belöllek származni szokott, egygyáltallyan a' léleknek és a' szívnek ki pallérozásából 's meg-nemesítettéből áll. Az elsőt még itt egy kevéssé meg világosíttjuk; a' két utólsóról pedig majd a' következő tizikkelyekben értekezünk.

Hogy a' szép Mesterségeknek *mivóltok* az érzékeny erőnek, avagy az Eszthetikabéli tökéletességnek, a' képzelésbéli tárgyakkal való közléséből áll, ki - tetszik akármellyik mesterséges mű - darabból, melly ezt a' nevet meg - érdemli. Mi által lefz a' beszéd, poézisbéli költeménnyé, vagy az embernek járása, tánttzá? Mikor érdemli-meg valamelly festés, hogy képnek? vagy valamelly szerfzám' tartós pengése, hogy muzsikabéli darabnak neveztessek? Mi-képp' lefz a' ház az Építő-mesterségnek mű-darabjává? Mind ezeket bizonynyára tsak akkor esméri magok' saját miveiknek a' szép Mesterségek, ha a' Mesterektől ki-dolgoztatván, *érzékeny kellemetességek* által képzelésünket magokra édesíttik. A' Történet-író a' meg-esett dolgot úgy beszéli-el, a' mint igazán meg-történt; a' Poéta pedig úgy, a' mint gondollya, hogy, szándéka szerént, a' szívet leg-hathatósabban meg-illetheti. A' közönséges Rajzoló úgy téfzi szemünk' elejébe a' látható tárgyat, a' mint magában vagyon; a' Kép-író pedig úgy, a' mint külső érzékenyséinket leg-erősebben meg-érdekli. Míg a' közönséges ember a' benne fel-lobbanó indúlatot minden meg-fontolás nélkül-való járása, vagy ugrása, és tagjai-

nak vonogatásai által mutattya-ki; addig a' Tántzos ennek a' járásnak, ugrásnak, és tag-vonogatásnak szépséget és rendet ad. A' szép Mesterségeknek megírtt művöltokról tehát nem kételkedhetünk. Lássuk már most azoknak leg-főbb tzellyokat.

*A' szép Mesterségeknek Tzellyok, és leg-főbb
Hafsznek.*

Szinte olly bizonyos az-is, hogy a' szép Mesterségeknek *leg-közelebb-való tzellyok*, a' szívekünk hathatós illetése. Meg nem elégefznek ők azzal, hogy azt, a' mit előnkbe terjesztenek, meg-értsük, és könnyen meg-fogjuk; hanem azonn vagynak kivált-képpen, hogy az előnkbe-állított tárgyak által a' lelkünk és szívünk mozdulásba hozattassék. Mire-nézve, úgy állíttják azokat előnkbe, a' mint érzékenységeinknek és képzelésünknek leg-inkább tetszenek. Még akkor-is, mikor szívünkbe fájdalmas töviseket akarnak erefszteni, a' fülnek az ékes hangzással és harmoniával, a' szemnek pedig a' szép formákkal, a' világosságnak és az árnyéknak kellemetes változtatásával, 's a' színeknek ragyogásával hízelkednek. Mosolyognak még akkor-is, mikor szívünket keserűséggel akarják meg-tölteni. Így ők, még minket arra kényszerítenek, hogy magunkat az elő-állított tárgyak' érdekléseinek egésszen oda engedgyük, lelkünknek valamennyi tehetségeit annál könnyebben meg-hódíttják. — Valóságos Szirének ők, kiknek énekétől ellent-állhatatlanúl el-ragadtatunk.

De a' szíveknek efféle meg-hódíttása tsak egy más, *távolabb-való és felségesebb tzélnak*, el-érésére szolgál, mellyhez egyéb-képpen nem juthatunk, hanem ha a' szép Mesterségeknek bájoló erejével helyesen élünk. E' felségeseb tzélra-való intézés nélkül a' Műzsák tsak veszedelmes Tsábíttók vólnának. Kitsoda kételkedhetik tsak egy szempillantásig-is, hogy a' Természet az érzékeny kellemetességnek el-fogadására-való tehetséget lelkünknek nem egy más felségeseb szándékból adta légyen, hanem tsak egyedül azért, hogy bennünket az efféle kellemetességben-való rendetlen gyönyörködésre édesíttsen, és érzékenységinknek az illetén hiú kedvezésekkel hízelkedgyék? Ha senki sem méréfzli azt állítani, hogy a' Természet a' fájdalom' érzésére-való tehetséget tsak egyedül azért adta légyen nekünk, hogy bennünket kínozzon: ki hitesse-el magával, hogy a' kellemetesnek érzésére való tehetség ellenben tsak a' múlandó tsiklandást tárgyazza? Tsak a' gyenge-fejűek nem veszik észre, hogy az egész Természetben a' tökéletességre és tehetösségre tzéloz minden. Ugy fzinte tsak a' könnyen-gondolkodó Mesterek hitethetik-el magokkal, hogy hívatallyoknak meg-feleltek, ha talán a' léleknek tehetségeit kellemetes képek által, minden felségeseb tzél nélkül, fel-ingerlették.

Fel-jegyeztük már előbb, a' mi a' nélkül-is világos, mire fordítsa a' Természet a' Szépnek kellemetességeit. Jelei ezek mindenütt, és mint-egy édesgető horgai, a' jónak. Így a' szép Mesterségeknek-is

az érzékeny kellemetességekkel arra kell élniek, hogy azok által figyelmetességünket a' jóra vonnyák, és hogy bennünket ennek izeretetére felgerjesszenek. Ez a' *ő távólabb-való, de leg-felségesebb tzellyok*; és tsak ebben a' tekintetben fontosak ők az Emberi Nemzetnek; tsak így érdemlik-meg, hogy a' Böltséktől és az Országoló Tejedelmektől dajkáltassanak: mivel így a' bölts Politikának szorgalmatossága által az emberek' bódogíttásának leg-jelesebb eszközeivé lehetnek. —

Tegyük-fel, hogy a' szép Mesterségek abban a' tökéletességben, melyre alkalmasak, valamelyik Nemzetnél közönségesek lettek; és vizsgáljuk-meg el-végre azokat a' külömb-féle *hasznokat*, melyek belőlők erre a' Nemzetre számazni fognak. Valamit az ember az ilyen Tartományban lát, vagy hall, az a' szépségnek és a' kellemetességnek bélyegeit mind magán viseli. Itt az embereknek lakó-helyei, az ő házaik; a' mivel élnek, a' mi körülöttök vagyon; és kivált-képp' amaz el-kerülhetetlenül szükséges, és olly annyira tsudálatos eszköz, mellyel az ő gondolattyaikat és hajlandóságaikat másokkal közlik, a' Nyelv: a' jó ízlésnek és az elmének szorgalmatos munkálkodása által mind szép, mind tökéletes. Semmit nem láthat a' szem, semmit nem halhat a' fül, hogy egefzer-'s-mind a' belső érzékenységek-is a' rendnek, a' tökéletességnek, és az illendőnek érdekléseitől meg ne illetődgyenek. Mindenik tárgy az ollyan állapotoknak vizgálására ingerli a'

lelket, mellyek által ki-palléroztatik, meg-nemesítetik; míg az-alatt a' kellemetes érzések, mellyek mindenik tárgytól fel-ébrefztetnek, a' szívnek minden rejtekeit egy bizonyos nemes érzékenységgel egésszen bétöltik, 's el-foglallyák. A' mit a' Földnek legkiesebb vidékiben a' Természet végbe vísz, azt tselekszik a' szép Mesterségek ott, a' hol meg nem romlott sugárokkal tündöklének. Az olyan emberben, a' kinek lelke és szíve, a' meg-írt mód szerént, a' tökéletességnek minden-féle nemeitől szünet-nélkül illetetik, a' lelki tehetségek szükség-képpen ki-fejtődnek, és egyenként ki-is palléroztatnak; a' természet-szerént való nyers embernek ostobasága és érzéketlensége ki-párolog lassanként belőle; és eggy olyan állatból, melly talán nem külömben vad vólt, mint akár-melly egyéb erdei állat, valóságos ember formáltatik, a' kinek lelke számtalan kellemetességekkel bir, és gondolkozása' módgya által valamennyi embertársaitól szeretetet érdemel.

A' melly kevesen vagynak, a' kik által-látnák és meg-ismérnék, olly tagadhatatlanúl igaz, hogy az ember az ő belső formálásának leg-fontosabb részét a' szép Mesterségeknek köszönheti. Ha egy részről azt az élszt, és mérészséget tsudálom, mellyel a' régi *Cynikusok*, eggy olyan Népnek közepette, melly a' szép Mesterségekkel való vissza-élés által a' puhaságba és mértékletlen pompába merült vólt, a' nyers Természetnek eredeti állapottyára vissza-térni igyekeztenek: más részről az ő hál'adatlanságok, mellyel a' szép Mes-

terségeket olly alá-való-képpen illették, egész haragomat fel-gerjeszti. Honnan vetted, Diogenes! azt a' finom elmésséget, mellyel Polgár-társaidnak esztelenségeit olly élesen meg-tsúfoltad? Honnan támadott benned az az érzésbéli sikeres tehetség, melly veled az esztelenségeket, ha mindgyárt a' böltéseségnek formájába vóltak-is rejtve, olly elevenen meg-érezttette? Mi képp' hitethetted el magaddal, hogy Athénában, vagy Korinthusban, a' nyers és bárdolatlan természet-re egészzen vissza-térhetsz? Nem nyilván-való lehetetlenség-e, hogy eggy ollyan Tartományban *Cynikus* légy, a' hol a' szép Mesterségek az ő egész erejeket ki-terjesztették? Előbb eggy italt kellett vólna tenned Lethe' vizéből, melly szívedben a' szép Mesterségeknek minden érdekléseit és nyomdokit el-törölyye: de az-után a' Görögök között többé nem élhettél vólna, hanem hordódat a' Szittyai Népeknek leg-kisobb és leg-alább-való csoportyához kellett vólna hempelygetned, hogy ott magadnak eggy ollyan lakó-helyet találly, mellyben állományaid szerént élhetsz és gondolkodhassál. És te, jobb Diogenes az újjabb Görögök között, tiszteletre- és tsudálkozásra-méltó *Rousseau*! Ha előbb a' Múzsáknak mindent vissza-adtál vólna, a' mivel nékik tartoztál, minek-előtte ő ellenek nyilván-való panaszodat meg-tetted; ez a' te vádolásod bizonynyára senkit meg nem illetett vólna. A' te egyéb-aránt nagy szíved nem érzette, vagy leg-alább nem akarta meg-vallani, mennyivel tartozzál azoknak, a' kiket Hazádból számkivetni akartál.

A' szép Mesterségeknek leg-közelebb-való tzé-lyok tehát a' *szíveknek hathatós illetéséből*; távólabb-való tzélyok abból, hogy *ezen illetések által bennünket a' jónak fzeretetére gerjeffzenek*; a' leg-főbb hafzon pedig, melly belőlők származik, a' *léleknek palléro-zásából, és a' szívnek nemesíttéséből* áll. — Lássuk már most különösebben azokat a' hafznokat, mellyek a' szép Mesterségekből a' Polgári Társaságokra szár-mazhatnak.

A' szép Mesterségeknek polgári Hafznaik.

Az eddig tett jegyzések tsak egy-általlyában a' szép Mesterségeknek ama' leg-közönségesebb foga-nattyát illeték, melly a' pallérozott és nemes érzé-kenyességből, avagy, isméretesebb neve fzerént, a' szépnek ízléséből áll. És tsak ezen egy hafzon-is elégséges lehetne, a' hál'-adatos embert arra birni, hogy a' Muzsáknak templomokat és óltárokat épít-sen. Az olyan Nép, melly a' Szépnek ízlésével bir, általlyában fzóllván, mindenkor tökéletesebb embe-rekből áll, mint-sem az, melly még a' jó ízlésnek erejét nem érzette. De a' szép Mesterségeknek ezen drága és meg-betsülhetetlen foganattya, tsak merő készület még, ama' felségesb hafznokra, mellyek azokból származni szoktak. Még ennél-is sokkal betse-sebb gyümölsöket hoznak ök; jól-lehet tsak az olyan földben, melly a' jó íz által szorgalmatosan mivel-tetik.

Az olyan Nemzetnek, melly b6ldog akar lenni, sz6ks6ges el66r, hogy j6, 6s mind nagys6g6hoz, mind tartom6nny6hoz szabott t6rv6nnyei l6gyenek. Ezeknek szerz6se az 6rtelemhez tartozik. — Sz6ks6ges m6sodszor; hogy az illyen Nemzetn6l, bizonyos f6 v6leked6sek 6s k6pezetek, mellyek a' val6s6gos nemzeti *karaktert* t6mogass6k, olly eleven form6kban, a' mint tsak lehets6ges, minden egyes Polg6rnak szemei el66t forogjanak, hogy azoknak segedelm6vel nemzeti sz6v-b6llyeg6t mindenkor fenn-tartsa; valamint el-v6gre az-is, hogy a' fontosabb alkalmazoss6gokn6l, holott a' t6nyas6g, vagy a' hathat6sb ind6lat a' k6teleless6ggel 6szve-6tk6zik, mindenkor k6zn6l l6gyenek az aff6le m6dok 6s eszkoz6k, mellyek a' k6teleless6gnek ind6tt6bb kellemetess6get 6s ingerl6bb er6t adgyanak. 6s ezt a' szolg6latot a' sz6p Mesters6gek leg-szerents6sebben meg-tehetik. Ezer alkalmazoss6gok van n6kiek arra, hogy az eml6tett f6 v6leked6seket 6s k6pezeteket mind-6ntalan6l fel-6bressz6k, 6s el-t6r6lhetetlenekk6 tegy6k; 6s tsak 6k k6pesek egyed6l, a' meg-6rtt k6l6n6sb alkalmazoss6gokn6l az embert, minek-ut6nna m6r el6re sz6v6t a' finomabb 6rz6kenyess6gre el-k6sz6tett6k, egy bels6 6des er6ltet6s 6ltal k6teleless6g6nek tellyes6tt6s6re k6nszer6tteni. Tsak 6k egyed6l, kik k6l6n6sb munk6jik 6ltal a' derekasb sz6vnek ak6rmellyik t6k6lletess6g6t, hajland6s6g6t, vagy helyesb tselekedet6t, tellyes kellemetess6ggel fel-ruh6zva, el6nkbe 6ll6tha ty6k. 6s, ha ezt meg-tselek6zik, mellyik 6rz6keny l6lek 6llhat

ellent az ő vonzó erejeknek? vagy, ha bájoló erejeket arra fordítták, hogy a' szarvas vétkeket, a' gonofzságot, vagy az ártalmasb tselekedeteket, termélfzettyeknek útálatosságára, és következéseiknek veszedelmességére nézve, előnkbe terjeszték; kitsoda leffz olly vakmerő, hogy azokhoz a' maga' szívében tsak egy fizikrányi hajlandóságot-is meg-szenvedgyen?

Az ollyan embert, a' kinek képzelő tehetsége a' Szépnek érzésére, és szíve a' jóhoz-való hajlandóságra elegendő-képpen el vagon készítve; a' szép Mesterségekkel-való bölts és helyes élés által mindenre fel-birhattjuk, a' mire egyéb-aránt alkalmas. A' Filozofus a' fáradságosan ki-nyomozott gyakorlás-béli valóságokat, az Országok' Szerzői az ő törvényeiket, az Emberi Nemzetnek Barátja az ő jó-vóltú *plánumait*, az országló Fejedelem az ő nemes igyekezeteit, mellyek által a' Polgárral a' maga' saját bölldogságát meg-érezteini, és őtet arra birni akarja, hogy tulajdon hasznát betsüllye; soha bizonyára szerentsésebben közönségesekké nem tehetik, mint-szem ha azokat a' szép Mesterségek' Dajkájának, a' Mestereknek, által-adgyák. Ezek a' Férjfiak, kik a' Múzsákkal szoros szövetségben állanak, mint annyi Orfeusok, az embereket, még akarattyok eilen-is, de szelíd és kellemetes erőszak által, szorgalmas tellyesítésére fogják birni valamennyi kötelességeiknek, mellyek az ő bölldogságokat elő-mozdították.

A' szép Mesterségek tehát el-kerülhetetlenül szükséges Társai annak a' Böltseségnek, melly az embe-

rek' bódogságáról szorgalmaszkodik. Ez ugyan jól tudja, minek kellene az embernek lenni? sőt ki is jegyzi néki az útát a' tökéletességre, és az evvel szükség-képpen egybe-kaptsolt bódogságra. De erőt, ennek a' nehéz és sokszor meredek útnak meg-járására, nem adhat. Ezt csak a' szép Mesterségek egyengethetik-meg; csak ezek hintik-bé virágokkal, mellyek az ő kellemetes illatt yok által az Utazót vándorlásának folytatására ellent állhatatlanul édesítik.

És ezek a' ditséreték nem olly hiúk, hogy csak egy szempillantásig tündérkedgyenek, az-után pedig, mihelyt az élnék sugárai reájok esnek, könnyű gözélékek gyanánt el-öfzollyanak. A' miket mi a' szép Mesterségekről mondunk, azok valóban az emberi természettel-is minden-képp' meg-eggyeznek. Az értelem semmit sem tesz egyebet, hanem hogy velünk a' tárgyat meg-ismérteti; és az efféle ismértetésben semmi ollyas erő nem fekszik, melly bennünket a' foglalatosságra ingerlene. Ha azt akarjuk, hogy valamelly valóság erre nézve tehetős legyen, meg kell azt a' jónak formája alatt, nem annyira az ésszel *ismértetni*, mint-sem inkább a' szívvel *éreztetni*; mert csak az illyen éreztetés ingerli-fel az embernek kívánó tehetségeit. Ezt magok-is által-látták a' Stoikusok. Mert, ámbár az ő leg-főbb ingyekezetek oda tzelozott, hogy minden érzést meg-fojtsanak, és az egész lelket tsupa ésszé változtassák: az ő *Fiziológiájok* még-is, melly most *Metafizikának* neveztetik, teli vólt képekkel és költeményekkel, mellyek a' képzelő

tehetség által az érzést fel-ingerelleyék ; sőt egy felekezet sem vólt ennél szorgalmasabb abban, hogy az észnek állításait Eszthetikabéli, avagy érzékeny erővel fel-ruházza. A' vad ember tsupa goromba érzékenységből áll, melly a' baromi életet tárgyazza; az olyan ember, a' millyent a' Stoikusok formálni akartak, de nem formálhattak, tsupa ész, tsupa eszmélkedő, és soha nem foglalatoskodó Való lett vólna; az pedig, a' kit a' szép Mesterségek formálnak, mind a' kettő között szintén hőzepett áll: az ő érzékenyessége pallérozott, és olyan, melly az embert az erköltsi életre nézve tehetössé téfzi.

De mindent meg kell azonban vallanunk. A' szép Mesterségeknek ingerlő erejével könnyen vissza lehet élni az emberek' romlására. Mert a' pallérozott érzékenyességből veszedelmes következtések támadhatnak, ha tsak állandó-képpen az észnek vezérlése alatt nem marad. A' Szerelmeseknek tündéres tséltsapásai, a' relígyiúi és politikabéli indulatoskodások, az eszelős Felekezeteknek, Szerzeteknek és egész Népeknek fenékkal-fordúlt lelke, mi egyéb vallyon, hanem-ha józan észtől el-hagyatott, és a' mértékletlenségig űzött finomabb érzékenyesség? És innen származik a' *Sziberitákéhoz* hasonló puhaság-is, melly az embert eggy ereje-szakadtt, el-kényeztetett, és útálatos alkotmánnyá téfzi. Mivóltára nézve, eggy és ugyan-azon érzékenyesség, melly a' Bajnokokat és a' Bolondokat, a' Szenteket és a' Gonofztévköket formállya. És, ha a' szép Mesterségeknek ereje

áruló kezekre jut, akkor ez a' jeles orvosság halálos méreggá válik; mivel sokszor még a' gonofzságok-is a' Tökéletességnek szíretetre-méltó formába öltöznek. Mire nézve a' meg-tsalattatott ember belső részegségében szinte a' Tsábíttónak karjai közzé tántorog, hol bizonyos vefzedelmét leli. A' Mesterségeknek tehát szükség-képpen az ész' vezérlése alatt kell maradni.

Kivált-képpen-való hafznaikért meg-érdemlik, hogy azokat a' Politika minden lehetséges módokkal támogassa, serkentgesse, és a' *Polgároknak valamennyi rendei közzé el-terjeffze*. Mivel pedig azokkal vissza-is lehet élni, szükséges, hogy foglalatosságaioknak ismét a' Politika határokat-is vessen. Tsak már a' jó ízlésnek hafznaira és a' roffznak káraitra nézve-is, a' hol igazán bölts Törvény-szerzés vagyon, meg nem kellene a' Polgároknak engedni, hogy házaik vagy kerteik által, mellyeknek külső és belső részeiben édesgető pompa, de egyfzer's-mind rendetlenség, illetlenség, vagy éppen esztelenség-is uralkodik, az ő Polgár-társaiknak helyes ízlését meg-rontsák. Meg nem kellene senkinek engedni, hogy mesterségét üzze, míg ennek próbájin kívül, eszének és derekas gondolkozása' módgyának-is jeles próbájit nem adná. A' Törvény-szerzőnek fontos kötelessége, arra vígyázni, hogy nem tsak a' nyilván-való épületek és emlékeztető jelek, hanem még a' gépelyes mesterségeknek-is valamennyi látható tárgyai, a' jó ízlésnek béllyegét magokon visellyék: valamint arról méltán szorgalmatos-

matoskodik, hogy nem csak a' pénz, hanem még az értzből-való eszközök-is, igaz értékeiknek béllyegét magokon hordozzák. A' bõlts Fejedelem nem csak azonn iparkodik, hogy a' nyilván-való pompák, ünneplések, és szokások, hanem még a' magánosb ünnepek, és a' különösebb szokások-is, a' szép Mesterségek által a' Polgárok' szíveit, mennél hathatóssabban és hasznosabban lehet, meg-illessék.

De kivált képp' a' leg-nemesebb foglalatosságinknak leg-közönségesebb és leg-fontosabb szerzfama, a' Nyelv, különös figyelmetességet érdemel azoktól, a' kikre a' Polgárok' boldogságának gondviselése bízattatott. Az egész Nemzetnek ki-mondhatatlan kárára vagyon, ha az ő anyai nyelve vad, gyomos, nyers, hajthatatlan, és a' finomabb |érzéseknek 's az elmésebb gondolatoknak ki-fejezésére alkalmatlan. Nem nevelkedik-e az ész, a' jó ízlés, valamint az ezekkel való józan élés, szinte azon mérték szerént, a' mi képp' a' Nyelvnek tökéletessége gyarapodik? Hiszen a' Nyelv, belsõ mivóltára nézve, nem-is egyéb, hanem a' testi jelekbe öltöztetett ész és ízlés. Miért kellene tehát az illy fontos állapotot a' tsupa esetre, vagy az eszelõs Agykaponyáknak rongálására hagyni? Ha igaz az, hogy Párisban a' negyven tagokból álló híres Akadémia csak azért állíttatott-fel, hogy a' nyelvnek mívelése által a' Frantzia Nemzetnek ditsõssége ki-terjesztessék: a' Szerzõ ezt a' dolgot bizonynyára csak leg-gyengébb világosságában látta. Többet nyert ő ez által a' tsupa tündöklõ ditsõség-

nél; úgy-mint a' józan élnék és a' jó ízlésnek gyarapodását, és az egész Nemzetre-való ki-terjedését. A' mi Országainkban erre nézve hihetetlen a' gondatlanság. Ama' fontos eszköz, mellyel az embert az oktalan állatok' alacsonyágából ki lehetne vonni, tsupa semminek tartatik. Akármellyik Esztelennek szabad, a' kalendáriomokban, könyvekben, futó darabokban, prédikációkban, az egész Nemzettel egygy olyan nyelven gagyogni, melly vadsággal, szarvas hibákkal, és kábaságokkal teli van. Még az Ország-lók' Felségének-is, midőn a' parantsolatokban az egész Néppel, mint ennek Attyai 's Vezérei, beszéllenek, olly beszédet téfznek ajaki közzé, melly rendetlenségekkel tömve van, és a' jó ízlésnek minden leg-kisebb nyomdoka nélkül-is szűkölködik. A' Néző-játékban majd tsak nem valamennyi szép Mesterségek mind egybe kaptsollyák erejeket. Egyedül tsak ebből-is meg-betsülhetetlen eszköz válhatnék az embernek ki-pallérozására: és a' Teátrum még-is többnyire szinte az, melly sok helyekenn a' jó ízlést leg-inkább meg-rontya. Nem kellene-e, valamint a' pénznek, úgy a' szép Mesterségek' miveinek hamisítása ellen is büntető törvényeket szabni? Mi-képp' lehessenek a' szép Mesterségek igazán hasznosak, ha velek visszafelni, minden bolondnak meg-engedtetik?

Ha a' szép Mesterségekkel arra, a' mire természettyek szerént alkalmasak, úgy-mint az emberi boldogságnak elő-mozdítottására akarunk élni; szükséges, hogy a' velek-való élnék helyes módgya az

Országlásnak politikabéli *szisztémájába*, mint ennek mivólti része, bé-vételessék: hogy azoknak mivélése, a' köz jól eszközölő foglalatosság gyanánt, a' közön-séges tárházból támogatassék; és hogy el-végre az ő mű-darabjaik még a' leg-közön-ségesebb Polgároknak alaton kunyhójikba-is bé-hassanak.

Ezeket a' javallásokat némelly Al-Politikusok sikeretlen állításoknak, és talán még a' Filozofusok-is haszontalan elme-futtatásoknak fogják tartani. De hiszen mi sem tarthattuk azokat egyebeknek mind-addig, míg a' Politikának mostani lelke és mostani vélekedései, meg-másolhatatlan törvény és valóságok gyanánt, uralkodni fognak. A' hol a' külső hatalom, a' kész kintsek, és a' mik ezeket meg-gyarapítták, az Orzágnak leg-főbb és majd csak nem egyetlen egy ügyei gyanánt vadásztatnak; ott mi-is azt java-soljuk, hogy a' szép Mesterségek számkivettessenek, és a' Politikusoknak, kik a' köz ügyeket viselik, a' Római Poétával azt kiáltjuk: *O! Cives, Cives! quaerenda pecunia primum est, Virtus post nummos.*

Nem lesz talán haszontalan munka, ha itt a' szép Mesterségeknek hajdani és mostani sorsait röviden le-rajzoljuk, és azzal a' képpel, melyet róllok az eddig-tett jegyzésekben le-festettünk, öfzve-hasonlíttjuk.

(Következik: a' szép Mesterségeknek hajdani és mostani Sorsok: az-után pedig sommás Theoriájok.)

VERSEGI.

N 2

XIX.

RÉGI MAGYAR TÖRTÉNETEK.

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor. VIRG.

ELSŐ Mária' Magyar Kiralynak

É L E T E.

NINTSEN az egész Magyar-Országgi Történeteknek egy emlékezetesebb szakasza, mint Első Lajos' uralkodásának ideje. — Ez a' nagy Király szédítette-meg a' Tatárokat, Hazánknak ezen rettenetesen-pusztító ellenségét. Meg-rontotta erejét, 's el-féellyesztette őket tartományaitól; legalább még halála után-is sok esztendőkre. Ő kaptsolta Országunk' széleihez rész-szerént fegyverrel, rész-szerént pénzzel, egész Veres Ruffziát, Podoliával együtt; melly ofztán Magyar Kapitányok alatt engedelmeskedett Hazánk' nyugalmas Törvényneinek. Lajos erősítette-meg Koronánknak régi jussait, Bogdány Vajda' meg-aláztatásával, ama' termékeny-határú Moldva' Országán; és nem kevesebb veszedelemmel, mint vitézséggel, kényszerítette előbbeni engedelmességre, az életekkel még mostan-is keveset-gondoló, meg-átalkodott Oláhokat. Lajos hozta ismét Bolgár-Országot,

Bosniával egygyetemben, a' Magyar Koronának, és a' vad Ráztok' nagy részét a' Keresztény Vallásnak szelíd törvényei alá. Lajos vette-vissza a' békételen Velentzeiek' kezeikből, hatalmas fegyvere által, a' még hajdan Kálmán Királynak meg-hódolt gazdag Dalmátziát; részesítette Hazánkat a' vizenn és szárazon való kereskedésnek hasznos jövedelmeiben; és, ha Károly Fejedelem, az-utánn Neápolyi, 's egynehány napokig Magyar-Országí Király-is, alattomban, 's tsak a' maga' hasznát keresve, egér-utat nem nyitott volna a' Velentzeieknek: az esztendőnek bizonyosan minden jelesebb napjain, benn Velentze' büfzke várossában, Szent Márk' híres piattzán, lobogott volna a' Magyar zászló, Koronánktól-való függésének jeléül; a' mint-hogy, míg Lajos élt, adózott-is (esztendőnként 7000. arannyal) nékie. Lajosra, mint örökös Urára, nézett a' kellemetes Neápoly Ország' koronája, mellyet akkor ama' hitetlen Joánna, a' maga' tulajdon férjének, Lajos' öttének (Andrásnak) vérével bé-festett. Lajos' érdemes feje viselte a' bátor Lengyelek' koronáját, melly egy darab ideig Buda' várában-is vólt; és, ha a' Lengyelek a' Zólyomi kötést, mellynek ereje fzerént örökösen Országunkhoz kaptoltattak, hűségesen meg-tartották volna: hatalmas, virágzó, és szü-

netlenül-bóldog maradott volna mind a' két Ország. Egy szóval: valóságos Ura és Királya volt Lajos annyi Országok' 's Tartományoknak, a' mennyit egy idejébéli Fejedelem sem birt egész Európában; — és a' mellyeknek már ma még tsak neveikkel sem élünk.

Ő hozta-átal Visegrád' Várának szűk falai közül, Attyának olly kedves lakó-helyéből, Budára a' Királyi Udvar. Buda' Vára, a' Pesti bé-láthatatlan térségnek, és az alatta udvarló kevély Dunának fel-emeltt Ura, Ő-néki köszönheti olly nagyra-mentt, 's olly sok hívséges Hazafiaknak vitéz halálával halhatatlanná-lelt nevét. Az egész Világonn el-híresedett Tokaji hegyeket ő ruházta-fel orvosságot-termő szőlő-vesszőkkel. Ő adott Pétsett az öldöklő fegyvereknek rettentő zörgése között-is békességes, nyúgodalmas szállást a' Múzsáknak; 's a' Bóltseségnek szelídített tejével táplálta Eleinket, hogy, a' szüntelen-tartó véres hadakozások miatt lassanként ki-vetkezzén emberiségekből, el ne kegyetlenedgyenek. Sokszor, közönséges ruhába öltözve járta-el a' falukat 's várásokat; tudakozta az igazságnak ki-fizolgáltatását; meg-büntette a' szántt-szándékkal vétkező Tiszt-viseelőket; és gyakran ő-maga, ezen hízelkedni nem-tudó durva községnek eggyügyű, de hamisság

nélkül-való, ítélet-tételéhez alkalmaztatta magát.— Nem elégedett-meg úgy, Szent Istvántól fogva, egygy Királyaival-is Magyar Ország, mint Lajossal. Ismerte ő a' Magyaroknak természeti hajlandóságát, és, a' mint nevezni szokták, *nemzeti lelkét* (*indoles, genius*). Tudta azt, az akkori Világnak leg-főbb virtussával, a' katonai vitézséggel táplálni; midőn más részről a' jó rend-tartásnak kedvellését, az egygyességet, és az emberiséget, fzelíd atyai kézzel tsepegtette szíveikbe. Az ő jól-tévő uralkodását, melly negyven egész esztendőig tartott, meg nem háborította semmi békételenség, semmi belső zendülés, vagy zúgolódás. Lajos alatt hágott-fel Magyar Ország a' ditsőségnek leg-felsőbb póltzára; a' honnan az-után valamint lassanként alább-alább szállott, úgy soha többé oda vissza nem juthatott. Lajos alatt vólt bódlog a' Haza; Lajos alatt, amaz arany időben, mellyben egygy egész teleknek királyi adóját, esztendőnként, Nemes, Parafzt egygy-aránt, három garassával fizette; midőn az akkori egygyügyű erköltsökhöz szabott egygynehány tiszteletre-méltó törvény sokkal hathatósabban meg-gátolta a' gonofzt, és igazságtalanságot, mint-sem a' mai rendeléseknek megfzámmlálhatatlan sokasága; midőn a' Vármegyéknek Al-Ispánnyai tíz, húsz, M. forint esztendei fize-

tésért szolgáltak; 's a' midőn a' Magyaroknak minden kintse, gazdagsága, a' maga' saját érdemében állott. Bóldog volt a' Haza; — csak maga Lajos volt bóldogtalan.

Hijába rendelt a' Római Pápa, fázánakozó buzgóságból, közönséges könyörgéseket az egész Kereszténységben; hijába fohászzkodott, esedezett Lajos, és ő-vele a' mélyen-meg-illetődött Magyar Nemzet, a' Mindenek' Attyához: nem akarta az Ég őtet egy fiú-magzattal ízerentséssé tenni. Lajos tehát, két Leányainak, Máriának és Hedvignek, csak az óltalom nélkül szűkölködő számos Országokat, de nem a' maga' nagy elméjét 's vitéz szívét, hagyhatta örökségül. Az ő halálában rendelte az ÚR, a' Magyarok' nagyságának 's kiterjedésének által-léphetetlen határát. Eddig engedte terjedni hatalmokat; 's el-nézte helyben-hagyó tekintettel, hogy ez a' minden idegen erő által győzhetetlen hatalmas birodalom, maga magát, belső egyenetlenség által eméffze-meg. Itt kezdett elofizolni Hazánk' félelmet- 's tiszteletet-gerjesztő fényessége. Bé-borúlt lassan-lassan, mint midőn a' hanyatló Napnak erőtlen sugárit el-fogják a' vékony estvélyi felhők; és még ama' hatalmas Mátyás Király-is csak halavány hől-d-világban jelent-meg, az el-múltthoz képest. Itt kezdődtek a' belső

vissza-vonások, és zendülések; Hazánknek ama' siralommal-teljes napjai, midőn a' bódogtalan Hazafi, ellensége ellen fordított fegyverét, éretlen buzgóságtól meg-vakíttatva ugyan, de ah! még-is örvendezve, verte Hazafi-társának szívébe. Midőn kinek-kinek a' maga' zabolátlan indulattya ízabott törvényt; midőn a' Királyok 's Királynék illetlen fogságba hányattak, 's rész-szerént megölettek, rész-szerént örökös tömlőtzebe zárattattak.

A' míg Lajosnak testvér öttse István, Erdélynek, Szepességnek, és Sárosnak Vezére; a' míg Ennek Fija, János, a' Dalmátzia- és Horvát-Országi Bán, éltenek: békével szenvedte Lajos háza' özvegységét; várván, hogy Rokoniban talán meg fog áldattatni. De minek-utánna Istvánnak véletlen halálát, a' Fijának, Jánosnak, halála-is hirtelen, és minden mag nélkül, követte volna: elkeseredett a' szíve, és az Égre, 's magára bízta a' Magyaroknak szerentséjét; és még tsak a' Leányiban-való reménységnek élt, kiket nagyra-menendő Ifaknak akart ki-házasítani. Az if abbik Leánya, Hedvíg, Jagelló Lengyel Királynak adattatott feleségül; a' ki alatt oltán e' két nevezetes Ország el-is vált egymástól, mind örökre.

Máriában, öregbik Leányában várta Lajos, házának majd halála után léendő fel-éledését;

és a' buzgó hívségtől viseltetett Magyar Rendek-is, öfzve-jöven Budára, Máriát kívánták Királlyoknak a' meg-élemedett Felségtől. Kívánsi szemekkel néztek minden akkori Fejedelmi Ifjak, a' hozzá-hasonlíthatatlan Máriára. Egész Európa kétséges hallgatással várta a' Magyarok' meg-határozását; és már előre irígylette az ismételten Ifjúnak, olly sok gazdag és hatalmas Tartományok' jövőendő-beli Fejedelmének, szerentséjét. A' Magyar, bizodalmas örömmel tekintett Máriára, 's előre tisztelte benne a' Nagy Lajos' vejét; Királlyá-hoz-való hív indulattyából el-hitetvén magával, hogy a' Mária' Férje lessz Lajos' minden érdemeinek-is bizonyos örökösse.

IV-dik Károly Római Császár' 's Tseh Királynak Udvara vólt akkor időben leg-első egész Európában. Nem ugyan hatalmára nézve; mert meg-homályosította Lajos minden koronák' fényességét, és egy Fejedelem' erejét sem lehetett az övéhez hasonlítani: de a' Császári koronát tartották közönségesen leg-elsőnek. Lajos Királynak már semmi férjfi gyermeke nem lévén, mindenek Károly Császárnak fíjára, Zsigmondra, függesztették szemeiket; a' ki-is, szép termete 's ábrázattya mellett, eleveniségének 's gyermeki eszének némelly olly jeleit mutatta, mellyeket a' Fejedelmek' s-

jaiban mindenkor tsudálni szoktunk, a' közönséges-fzületésű Ifjakban pedig helyben-hagyunk. Zsigmondra nézett mindeneknek vélekedése szerént a' Császári korona, 's talán még Tseh-Ország-is; és ki ne kívánt volna, egygy ilyen hatalmas ágyból füzetett, nagyra-menendő Ifúnak, jó erköltsöket, és minden-féle virtusokat, mellyek egygy igaz jó Uralkodóban el-múlhatatlanúl fzükségesek? Nem-is múlatta-el a' tsapodár Hír, ezer meg' ezer hozzá-adásokkal hirdetni, 's nagyra magyarázni Zsigmondnak még leg-közönségesebb gyermeki tselekedeteit-is. Kedves-ízű gyümöltsöket esküdött e' fakadó bimbóról, melly még az őfzi meg-érésig az egéfsz efsztendő' bizonytalan változásinak alá-jok vólt vettette. Lajos-is tehát, az Országának meg-eggyezett akarattyából, Zsigmondot választva Máriának férjül. Bizonyos az, hogy mind Lajos, mind a' Magyarok, tsak azokat a' tökéletességeket látták Zsigmondban, a' mellyekkel kívánták hogy birjon, és a' mellyekkel őt a' foglalatoss képzelődés már előre gazdagon fel-ruházta. De kit-is ne vakítottana-meg a' sok jó-illatú tömjénnek füstje, mellyel a' maga' szerette bálvánnyának olly fívesen áldozik?

Szent és el-mellőzhetetlen szokás vólt abban az időben, hogy akármelly nagy-fzületésű Leányok

klastromokban töltsék-el gyermekségeket; ott tanúllják az alázatosságot, az Isteni félelmet, és, mindenk felett, az akkori leg-első virtust, a' testi vétkes kívánságoknak meg-zabolázását, el-fojtását. A' férfi gyermekeket, mihelyt jární tudtak, már lóra ültették; a' máí tsergő 's egyéb-féle fa-báb helyett, fényes kardokat 's buzogányokat adtak kezeikbe; 's szintén úgy nem szégyenlette akkor a' Nemes Ifjú, ha írni 's olvasni nem tudott, mint a' mí időnkben, ha, minden fzemérmet 's nemzeti dífzes erköltsöket félre-téve, Öseinek 's a' mostani meg-világosodott száznak gyalázattyára, fajtalanságaival ditsekedik. — Igaz az, hogy akkor tudatlan 's durva Világ vólt; hogy a' tudományok mind a' klastromokba szorúttak, és tsak azokban üzettettek; 's hogy tsak a' Papok 's Szerzetesek tudtak könyvből imádkozni, a' Világiak ellenben magokon tsak olvasóval segítettek. Igaz az, hogy a' ki pennát tudott kezébe fogni, derék ember vólt; és, a' kiket mí ma Író-Deákoknak hívunk, azok akkor Titoknokok vóltak. a) De

a) Tudva vagyon a' Tudománybéli Történetekből, melly nagy homályban feküdt légyen Európa azon időkbén, a' mellyekről itt emlékezet vagyon. A' XIV-dik Száz (mellyben Lajos és Mária Kiráallyaink uralkodtak) egy vólt a' leg-seté-

ellenben bátrabb volt egy kéz-tsapás, mint-sem ma húsz, Egekre-való esküvés; fel-bonthatatlan a' barátság, szent a' mások' betsülete iránt való

tebbek közül, Krisztus' születése után. Nagyon meg-tsalatkoznék ehhez-képest, ha-ki azt vélné, hogy csak a' mi Hazánkban volt volna akkorban olly nagy tsudatlanság. Azonban, ha bár ez úgy lett volna-is, nem lehetne rajta meg-ütköz-nünk, 's nagyon tsudálkoznunk; meg-gondol-ván, hogy a' Magyar Nemzet (általlyában véve) nem olly igen régen hagyta volt el az-előtt a' bálványozást, — sőt hogy, a' mi több, még a' XIII-dik Száznak utolsó tízeiben-is nagy számmal voltak ezen Országban olyanok, kik a' Keresztény Hiten kívül vakoskodtak. (Illyenek volta-nak a' Kunok; kik melly nagy és hatalmas erővel birtanak légyen, ki-tetfzik onnét, hogy IV. László Királyt 1290. eft. gyilkosúl meg-ölvén, ön-nön magát a' Magyar Nemzetet-is — leg-alább nagy részént — hatalmok alá hódíthatni reménylet-ték.) — Ki nem tudgya pedig, melly sok idő kívántassék arra, hogy egy hadakozó nagy Nép, ha bár a' Keresztény Relígyiót fel-vette-is, tudománryra 's elmebéli világosságra juthasson? — Már: mi lett légyen annak oka, hogy a' fellyebb-említett időkben a' többi Keresztény Nemzetek-is olly nagy homályba merültek; sok nagy-hitelű Történet-Jegyzők világos szókkal meg-írják; és nevezetesen *Leibnitz*, kivel ebben majd minden jelesebb Írók egyet értenek, meg-érdemli, hogy az ő ítéletére figyelmezzünk. Ezen nagy Embernek tulajdon maga' szavai (*Introd. in*

tisztelet, fzeplőtelen a' szüz leány-párta, isméretlen a' házasság-törés, 's közönséges az ősz vénségig meg-tartott férjfiúi elevenség; és a' Magyar-nak naptól-portól el-barnúltt artzáját, 's kemény testét, annál illendőbben ékesítette egy nemes meg-tsalni nem-tudó lélek. — Akkor, majd minden kiesebb völgyben, egy suhogó víz' partyán, majd minden szép ki-látású termékeny határban, eggy egy klastrom állott. Az akkori buzgó, minden pompa 's vesztegetés nélkül élő, eggyügyű Világ, nem tudta hasznosabb helyre fordítani

Script. Rer. Bruns. ad §. 63. sive Gervasii — Otia) imígy vannak: *Vixit eo seculo, quod ego, cum proximo, omnium seculorum post Christum natum ineptissimum esse comperi; decimo tertio, inquam, quo subito omnes propemodum boni Scriptores euanuere, cuncta in se trahentibus monachis mendicantibus, qui tunc insurrexerant; et mox ignorantiam atque errorem etiam viuicomburio sancientibus: ut vix alia, quam utriusque iuris et scholasticarum argutiarum studia superessent. Germanis certe seculum decimum, aureum fuit prae decimo quarto: quo tempore etiam iura imperii supina ignorantia propemodum intercidere. — Ex Ottone Frisingensi apparet, medio duodecimo seculo integram adhuc discernendi facultatem superfuisse: mox vero vno impetu fabulae, antea intra legendas et sanctorum miracula coërcitae, sese in orbem litterarium effudere. &c. —*

Jegyz. a' Ki-adóknak.

pénzét. A' Szerzeteseknek titkos szíveik voltak a' Világiak' szorongattatott lelkeiknek nyitva-álló menedék-helyei; és a' klastromoknak külső magas kerítéseai az ő ingó-bingó jószágaiknak a' futó ellenség előtt bátorságos óltalmazó bástyái.

Nagy-Szombat, már akkor-is híres volt; nem ugyan, mint ma, tornyai' 's templomainak sokaságáról: hanem, mivel az ottan-lakozó Ursulita Apátzák különös jó móddal tudták oktatni és nevelni a' Leányokat. Sok nagy Úri 's Fejedelmi Afzonyok jöttek-ki kezeik alól, kik kerefstényi életekkel, 's magoknak példás viseletével, az Apátzákrol-eredett jó hírnek valóságát megbizonyították. A' jámbor Királyné Erzsébet-is tehát, az akkori Világnak klastromi kegyessége szerént, arra határozta-meg magát, hogy, minekelőtte a' nagy Udrarokban közönségesen fézfketvertt vétkek meg-vefztegetnék Leányának szívét, őt Nagy-Szombatba küldgye. Kevés személlyekből állott a' Mária' Udvara. Gara István Nádor-Ispányné, születésére nézve Horvát Rozália, volt fő Gond-viselő-Afzonya; a' Czílei Grófnak Borbára nevezetű leánya, mulató-társa; a' mi pedig az írást, olvasást, és kerefstényi jó erköltsökbenváló elő-menetelt 's gyarapodást illette; az egyenesen az Apátzákra volt bízva.

Mária nem volt az, a' mit közönségesen szép gyermeknek szoktunk nevezni. Nem ama' tündöklő-szépségű, virágzó-színű, 's eleven-szemű, melly első tekintetre éft vesztet; és a' mellyenn a' Férfiaknak sziveik olly örömet szenednek hajó-törést. Nem volt szép; de valamely titkos természeti kellemetesség, melly az embert minden tsábítás nélkül vonta hozzája; ama' tsendes és t. ak az idővel tetfző nyájasság, a' társalkodás által ki-fejtődő szerezmetesség; ép, magas termet, 's méltóságot-jelentő tekintet: azt tselekedték, hogy az ember el-felejtkezett mellette a' leg-szebb Afz-fzonyokról, és akármelly hideg vérrel szemlélte légyen-is őtet előfzör, belső meg-illetődés nélkül soha többé el nem hagyhatta. Hamisság és tet-tetés nélkül való szívé, 's jó-lelkű volt e' mellett; szerezetében 's szavaiban állhatatos; le-botsátkozó, és a' leg-jobb, leg-áldottabb feleség, 's leg-kedvesebb házi afzony lett volna, ha egyszer-'s-mind igazgató Fejedelemnek - is nem kellett volna lennie. —

Annál szebb volt ellenben Borbára, Máriának mulató-társa. Tsintalan barna szemei, ábrázattyának mosolygó pirossága, meg-bájoló nevetése, 's eleven tekintete; mindenkor víg elméje, nagy-ra-vágyó indulattya, fejessége, 's már akkor-is ki-tetfző álnokságinak némelley jelei: nagyon-is

ki-

ki-mu'atták, melly szívet-hódító, veszedelmes személy lenne jövődöben. Örömet választott volna a' mesze látó Gara Istvánné más játszó-társat Máriának; olyant, ki az ő tsendes természetével jobban meg egyezett volna. De hatalmas ember volt Gróf Czilei az Udvarnál; 's férjének, a' Nádor-Ispanynak, jó barátja. Mind ezért tehát, mind pedig azért is, mivel a' maga' szorgalmatos gond-viselés-étől 's szem-füles vígyázásától jobb jövődöt reménylett, ő-is el-hallgatott. Az igaz, hogy az eleven Borbára, víg gyermeki játékkal mindenkor fel tudta ébresztetni a' lassú Máriát; 's tsendes szomorúságra hajlandó lelkét szíves tsevegései által vídámabb állapotba hozta; igaz, hogy sok vissza-hozhatatlan jó napokat töltöttek együtt a' klastrom' udvarának tsendes falai között, és az Apátzák' kertjében tsergedező patáknak magános partyain. De mi volt e' futó öröm, azon ezer meg' ezer titkos gyötrelémhez képest, mellyel az-utánn Máriát, koporsója' bézártárg, üldözni meg nem szünt? mi volt egyéb, mint-sem méreg 's epe, melly ezen ártatlan időnek emlékezetét annál érzékenyebben meg-keserítette?

(Folytatása következik.)

SZ. JÓBI SZABÓ LÁSZLÓ.

O

XX.

A' M U Z S I K Á R Ó L.

(Lásd: *Sulzers Allg. Theor. Art. Musick.*)

A' Muzsikának eredete és mivólta.

HA ennek a' kellemetes Mesterségnek mivóltát és valóságos természetét igazán meg akarjuk érteni, azonn kell lennünk, hogy annak eredetét a' Természetben keressük-fel. Ez nekünk annyival könnyebb, mivel a' Muzsikát néminémű-képpen még most-is napoként támadni láttyuk, és az éneklésnek az ízlés által-való első és nyersebb pallérozását a' fél-vadságú Nemzeteknél még most-is fel-talállyuk.

A' Természet, a' hallásnak érzékenysége és a' szív között, szoros és felette-atyafiságos szövetséget szerzett. Mindenik indulat tulajdon hangok által ismérteti-meg magát, és ezek a' hangok a' Hallgatónak szívében éppen azon indulatos érzést szokták fellobbantani, a' melyből származtanak. A' belső szorongatásból eredő kiáltás ijedésbe hoz bennünket, és az örvendező szózatok mí-bennünk-is örömet okoznak. A' gorombább érzékenységek, az ízlés, a' szaglás, és az illetés, nem ébreszthetnek-fel egyebet vak gyönyörűségnél, vagy kedvetlenségnél, melyek önnön magokat, amaz ugyan a' vele-való-élés, ez pe-

dig az útálás által, fel-emésztk; a' nélkül, hogy a' léleknek emelkedésére vagy leg kisebb szolgálatot tehessenek. Az ő egész tzellyok tsupán tsak a' testet illeti. De az, a' mit velünk a' hallás és látás érzet, a' léleknek és a' szívnek tehetőségére tzeloz, és ebben a' két érzékenységbn okos és erkölcsi tselekedetekre ndító eszközk feküsznek. E' két nemes érzékenység közül a' hallásnak sokkal hathatósbb ereje vagyon. Egy harmoniátlan hang szerte felett kellemetlenebb, és sokkal nagyobb háborodást okoz bennünk, mint-sem egy hasonló harmoniátlanágú szín; és az égi szívárványnak színeiben uralkodó kedves harmonia sokkal alább való hathatósággal illeti szívünket, mint-sem szinte annyi és egymással szinte cly szorosan meg-eggyező hangok, p. o. egy tizta orgonán a' hármashang-eggyezések, illetni szokták. A' hallás tehát, az indulatoknak gerjesztésére, mindnyájok között legalkalmasabb érzékenység. Kitsoda mondhattya, hogy valaha ő-benne a' harmoniátlan és ellenes színek fájdalmas érzéseket okoztak légyen? De a' harmoniátlan hangok a' hallás' szerfzámait olly ellenesen meg-ragadhattya, hogy a' Hallgató majd tsak nem kétségbe-esésre hozattak.

Ez a' különbség minden bizannyal onnan származik, hogy ama' szér, melly által a' hallásnak inai mozgásba hozattatnak, úgy-mint a' levegő ég, sokkal gorombább és testiebb, mint a' világosságnak eleméntoma, melly a' szemet illeti. Mire-nézve, a' hallásnak inai hathatósbb talzittásokat vévén, ugyan-ezeket

az inaknak egész szízfőmájára el-terjeszthetik; a' mi a' látásnál meg nem történik. Ebből az-után könnyű meg érteni azt-is, mi-képp' legyen lehetséges, a' hangok által az egész testet, és következendőképpen a' lelkét-is, olly hathatósan meg-érdekleni. Hogy a' hangban ezt a' nagy erőt fel-találhassuk, sem mélyebb elzmélkedésre nintsen szükségünk, sem hosszabb tapasztalásra. A' leg-vigyázatlanabb ember is észre veheti.

Ha tovább még azt-is meg-gondoljuk, hogy némelykor az indulatba hozattatott ember ebben az állapotban hosszabb ideig örömet meg-marad, és hogy magában az indulatos érzést erőre hozni, 's külső-képpen-is, mennél jobban lehet, ki-mutatni igyekezik, a' mint ezt az örömben, 's némelykor a' haragban, 's a' többi indulatokban-is, meg-történni tapasztalljuk: könnyen által-láthattjuk, mi birhattya sokszor a' leg-nyersebb embereket, sőt még a' megfontolásbéli tehetség nélkül szükkölködő gyermekeket-is arra, hogy az indulatos, és egymást fel-váltó külömb-féle hangoknak sora által, magokban vagy más emberekben, valamelly indulatot nagyobb-nagyobb gerjedésre lobbantani iparkodgyanak.

Ez ugyan még nem valóságos dal, hanem csak ennek első és természet-szerént-való bimbója: de ha még egynehány könnyű jegyzésekkel és egy kevés szléssel öszve-kaptsoltatik, a' valóságos dalt láttjuk belőlle származni. Ezek a' jegyzések a' mértékre-vett mozdulásnak 's a' rithmusnak erejét, és mind a'

kettőnek a' hangokkal való szoros szövetségét, illetik.

A' mértékre-vett mozdulás, melly egyyenlő idők alatt egyyenlő közekeket halad, és a' lépéseket erősebb dobantás által egyyenként fel-olftya és érezhetőké téltzi, nagyon mulatságos, és a' fárafztó munkát vagy az egyéb-aránt unalmas tárgyra-való figyelmetes-séget ki-mondhatatlanúl meg könnyebbíti. Tudgyák, vagy érzik ezt, az alább-való-elzü emberek-is; mire-nézve, a' fáradttságos mozdulásokat, mellyeknek hosszasabban kell tartani, p. o. mikor valamelly terhet vífznek vagy húznak, *taktusra* és egyyenlő lépésekben végzik. Innen van azoknak *taktusra*-vett mozdulások-is, kik a' hajókat húzzák, vagy a' víz' tetején evező lapátokkal előbbre taszittyák, a' mint már hajdan *Ovidius-is* fel-jegyzette (*Trist. L. IV. Eleg. 1.*) „Ez az oka, úgy-mond ő, miért énekel, „az agyagos kavitsra görnyedve meg-homorodván, „a' ki a' késedelmes hajót a' folyó-víz ellen húzza, „és a' ki a' lassú evezőket mellyéhez egyyenlő-képen vezetvén, 's a' vizeket mértékre vervén, karjait „fáradttságosan forgattya.”

De még jobban fel-vidámíttya az embert az a' *taktus* szerént-való mozdulás, ha benne a' *ritmus-is* fel-találtatik: az az, ha a' mindenik lépéshez vagy *taktus*-hoz tartozó kitsiny haladásokban, az erőre és gyengeségre nézve, külömb-féle változások vagynak, több lépésekből nagyobb tagok formáltatnak, a' mi az egy-formaságnak külömb-féleséget ád. Innen tá-

mad a' ritmusbéli rend a' Kovácsok' pörölyözésében, és a' Tséplők' veréseiben. Ez által a' munka nagyon megkönnyebbedik, mivel az elme, ama' gyönyörűség által, melyet a' külömb féleséggel öfzve-kaptsolt egy-formaságban talál, a' munkának folytatására hatásosan fel-ébredtetik.

Ezt a' taktus szerént-való és ritmusbéli mozdulást szorossan öfzve lehet kaptsolni a' hangoknak egy bizonyos sorával; mivel az efféle sor a' mozdulást, természet szerént, magába foglalja: és így már, a' taktusra- és ritmusra-vett valóságos dalnak eredetét, mivóltát, és a' tánttal-való természetes szövetségét is, fáradság nélkül által-láthattjuk. Sőt egy kevés elzmélkedés után, melyre bennünket az eddig tett jegyzések önként fel-segítenek, még azonn sem tsudálkozhatunk, hogy a' Muzsikát a' leg vadabb Népek is könnyen fel-találták, és hogy annak pallérozásában még egynehány lépéseket is tettek.

A' Muzsika tehát olly mesterség, mely az emberi természetre van fondálva, 's a' mellynek következendő-képpen változhatatlan regulái vagynak, melyeket szükség-képpen szemeink előtt kell tartanunk, ha muzsikabéli darabokat készíteni, vagy ennek a' mesterségnek pallérozásában munkálkodni akarunk. A' reguláknak változhatatlanságát ugyan, valamint a' többi szép Mesterségekben, úgy a' Muzsikában is, nagyon ellenzi egy közönséges elő-ítélet; de a' mellynek helytelensége leg-ottan ki-tetfzik, ha azt egy kevéssé szemesebben meg-visgáljuk. Azt mondgyák

tudni-illik némellyek, hogy „a' Khínai Lakos az Eu-
 „rópai Muzsikában semmi gyönyörüséget sem talál;
 „az Európai Lakos ellenben a' Khínai Muzsikát ki
 „sem állhattya: nem igaz tehát, hogy ennek a' Mes-
 „terségnek a' közönséges és mindenütt-egyenlő em-
 „beri természetben fondáلت, és így változhatatlan
 „reguláji vólnának.” De lássuk erre a' feleletet.

Ha a' Muzsikának semmi egyéb tiszti nem vólna,
 hanem hogy egy szempillantásig tartó örömet, félel-
 met, vagy ijedést ébreszten; erre akármelly öröm-
 kiáltás, vagy belső szorongatásból eredő hang, melly
 egyf.erre több emberektől tétetnék, minden-képp' ele-
 gendő vólna. Ha valamelly sokaság örvendezve vagy
 meg-ijedve egyszer's-mind fel-kiált, ez által hatalmas-
 san meg-ragadtatunk, bár-melly regulátiának, za-
 varttak, rendetlenek, és harmonia nélkül-valók légye-
 nek-is a' szózatok, mellyekből az efféle kiáltás áll.
 Erre semmi regula nem kívántatik. De az ilyen ki-
 áltás tartós nem lehet, és, ha tovább tartana-is,
 nem sokára egész erejét el-vesztené, mivel a' reá-való
 figyelmetesség hamar el-enyészne bennünk. Arra te-
 hát, hogy a' hangoknak ereje és hathatósága tartós
 legyen, szükséges, hogy mértékre vétessenek: mert
 a' mérték egyedül, melly figyelmetességünket hofz-
 szabb ideig le-kötelezheti. Érzi ezt, ha által nem
 láttya-is, minden ember, a' kiben tsak egy mor-
 zsányi érzékenység vagyon: a' *Burét* és a' *Kaschinz*
 a' Szibériai pufztákban, az Irokéz és az Indiai szinte
 úgy, mint a' finomabb-hallású hajdani Görög. (Lásd:

Gmelins Reise. 3. Th.) A' hol pedig mérték, avagy *metrum* és ritmus találhatik, ott rend és regula szerént-való fel-ofztás-is vagyon. Erre nézve tehát valamennyi Nemzetek mind egyenlő fő és fundamentális regulákat követnek. De mivel a' mérték számtalan változásokat szenvedhet, a'-nélkül, hogy mérték lenni meg-fzünnyön: ezekre-nézve mindenik Nemzetnek saját ízlése-is lehet; a' mint a' külömb-féle Népeknek tántz-melodiájikból nyilván ki-tetfzik. A' különös ízlések tehát külömb-félék lehetnek, de a' rendnek és egy-mértékűségnek (*Symmetria, Ebenmaafs.*) közönséges és fő regulái mindenütt egyenlők.

Hogy pedig az egyik Nemzet a' frissebb, a' másik a' lassúbb mozdulást szereti; hogy a' vad Népek nem annyi változást, és nem olly határozott egy-mértékűséget keresnek, mint azok, a' kik a' Szépnek érzésében gyakorolttabbak; hogy némelly emberek a' hangokban több *dissonantziát* el-viselnek, mint-sem mások, kik a' sok hangoknak elegyülésében az *Eggyest* érezni jobban meg-fzokták; hogy erre való nézve a' közönséges és fundamentális regulákat a' különös esetekre mindenik Nemzet a' maga' tulajdon módgya szerént alkalmaztattya, a' miből a' különös reguláknak külömb-félesége támad: ez igen természetes; és az ízlésnek egyg-általgyában tetfzésiünk szerént-való változhatóságát semmi-képpen meg nem mutattya. Nem láttyuk-e még magunk között-is, hogy azok, a' kiknek finomabb és gyakorolttabb hal-

lások még a' kitsinységeket-is meg-érzi, tölt
ra vígyáznak, mint mások, a' kik ezeket
nem-vett regulákat csak az-utánn nyomoz
ki-nyomozván követik-is, minek-utánna a'
nagyobb készségre jutottak? A' különös íz
lömb-félesége tehát, valamint a' többi Me
ben, úgy a' Muzsikában-is, meg nem mutat
azoknak regulájik nem az emberi termé-
dálva, és így nem-is változhatatlanok légye

*A' Muzsikának leg-főbb tzéllya, és
el érésére szolgáló módzyai.*

Az eddig-tett jegyzésekből, hogy a' Muz-
ső mivóltára nézve, nem egyéb, hanem oll-
nak egymás-utánn folyó sora, mellyek
érzésből támadnak, és ezt következendő-ké-
festik, 's a' mellyek el-végre arra-való erőve
hogy az indúlatot másokban is fel-lobbants.
fzasabb ideig fenn-tartsák, táplállyák, és h
tegyék. Most már tehát azt kell kivált-kép
visgálnunk: mire viheti a' Muzsikát a' tap
a' jó íz, az elzmélkedés, a' mesterség? és
hetne annak mű-darabjait a' polgári éleihen
nosabban fordítottani?

Leg-főbb tzéllya, az indúlatoknak fel-
séből és táplálásából, — erre szolgáló mó
eszközei, a' hangoknak külömb-féle folyam
állanak; hafznos alkalmaztatása pedig akko

leg-helyesebben, ha mű-darabjai a' nagy Ter-
mek az indulatok iránt-való nemes szándékait
zdítták. A' elsőről itt értekezünk: a' harma-
pedig akkorra hagyjuk, minek-utánna majd a'
inak az emberi szívre-való hathatós erejét ér-
bben meg-magyarasztuk.

Muzsikának most- említett tzellyáról nem ké-
etünk, mihelyt az bizonyos, hogy a' Muzsika
a' természetes ösztönből származott, melly az
sok ízben arra kílzteti, hogy magában vala-
ndúlatot erőre hozni, és hosszabb ideig fenn-
, iparkodgyék. Minden indulatok közül, úgy
hogy az öröm vólt első, melly a' dalra okot
az-után pedig az a' természet- szerént-való
, hogy az ember a' súlyosabb munkánál maga
fel-vidámíttsa. Mivel ez kétféle- képpen tör-
meg, úgy-mint a' munkának tsupa könnyeb-
által, midőn a' figyelmetesség, a' külömb-fé-
kel fel-váltott egy formaságoknak segedelmé-
súlyosról kellemetes tárgyra vezetetik, vagy
a' valóságos vidámíttás által, mellyet a' hat-
mozdulás, és az elevenség-gel-tyeles hangok,
fzoktak: a' Muzsika az első esetben az érzé-
geknek meg-ragadására és néminémű bájolásá-
másodikban pedig a' testi és élmebéli tehetsé-
s fel-ébresztésére tzeloz. Az érzékeny, fzomorú,
enes indulatokat a' természetes Muzsika, elejin-
agy tellyességgel nem, vagy leg-alább ritkán,
ozta. De minek-utánna tapasztalták, hogy a'

Mesterség az efféle indulatokat is felette hár-
le-festheti, következendő-képpen a' Hallgató-
ben-is fel-ébrá-szthati: a' Muzsikát el-végre
gerjesztésére-is kezdték fordítani. Mivel,
az egyes embernek több vagy kevesebb ere-
és az a' különös mód, mellyel magokat az
lati külső-képpen ki-mutatni szokták, az ő
szív bélyegével, avagy karakterével, leg-
szövétségben állanak: a' Muzsika sokszor az
embernek, sőt egész Népeknek nemzeti erkő-
a' mennyire ezeket *érezni* lehet, értelmesen
heti, és ki-fejezheti. Innen van, hogy a' nem-
lok, és a' velek öfzve kaptsoltt tántzok, a'
erköltseit híven le-rajzollják. Frissek ezek a'
és tántzok, vagy komorak, szelídek vagy há-
kelemetesek vagy fáradttságosak, elevenek v-
nyák, tiszta-mértékűek vagy nyers hibákkal te-
valamint magok a' nemzeti erköltsők.

Hogy pedig a' Muzsika az értelemnek (*étus*)
ollyatén tárgyait-is le-fesse, mellyek az
tokkal, tsupán tsak mivóltoknak észbéli és m-
ismérete által, vagy éppen semmi szövétségbe
állanak; erre elégséges okot a' Muzsika' tern-
ben nem találunk. A' gondolatoknak és képe-
ki-fejezésére a' nyelv, avagy beszéd, találta-
ennek, és nem a' Muzsikának kötelessége, ho-
tasson, és a' képzelő tehetség' elejébe képeket
Az ilyen festés a' Muzsika' tzellyával egyenes-
lenkezik. Eggy-általlyában tehát a' Muzsika

illetteheti az embert, mint gondolkozó vagy képviselő, hanem csak egyedül mint érző és indultatos: mert a' Muzsika nem a' gondolatoknak, sem érmélfzetben elő-akadó tárgyaknak vagy eseteknek, hanem egyedül csak az indulatoknak nyelve. Ebből az következik, hogy az olyan muzsikaból, melly semmi-féle indulatot nem ébreszt, az a' muzsika-műnek nevét meg nem érdemli. Bárly mesterségesen follyanak egymás-utánn a' hangok, ár-melly fáradságosan, 's a' leg-nehezebb reguszerént helyesen szerzett legyen a' harmonia: az a' darab még-is, melly fívéinkben indultatos érnem támaszt, semmit sem ér. A' Hallgató, a' kedvéért valamelly muzsikabéli darab készítő, ha egyéb-aránt a' Mesterséget nem érti-is, *tsak* *ny fívé legyen*, leg-ottan meg-ítélheti, ha jó-e, rossz? Ha azt az ő fívé meg nem érti, bizmondhattya felőle, hogy, tzellyához alkalmaz-a nem lévén, semmit sem ér: ha pedig érzi, hogyét a' darab meg-illette, tétovázás nélkül jónak ezheti, mivel tzellyát el-érte. Mert egy-általán, a' mi a' maga' tzellyát el-éri, az mind jó. —azonban, ha az efféle darab nem lehetne-e még? ha a' Muzsika-szerző, a' mesterségnek vagy jónek fogyatkozása miatt, meg nem gyengített-e, meg nem rontott-e benne valamit? és több efféleéseknek meg fejtését, haggya a' Hallgató azokra, a' mesterséget mélyebben értik. Mert csak ők érik a' fel-tett tzelra vezető módokat, és így

ezeknek nagyobb vagy tsekélyebb erejéről-is helyes ítéletet csak ők ejthetnek.

A' Muzsikának itt meg-írtt tzellyára, nagyon izükséges, valamint a' Mestereket, úgy a' Muzsikának Kedvellőjit-is, meg- emlékeztetni: mivel amazok sokszor egész igyekezeteket arra fordították, hogy magoknak tsupa mesterkéltt állapotokkal, úgy- mint külömb-féle szaladozásokkal, ugrásokkal, hafzontalan és még-is fáradttságos harmoniákkal, tapsolást izerezzenek: a' Muzsikának Baráttjai pedig a' ditséretet többnyire csak arra pazarolják, a' ki olly mesterségesen játszott vagy énekelt, a' mint a' kötélén tántzoló Tündér, vagy a' ki a' szerzésben olly sok akadályokat meg-győzött, mint a' ki ló-hátonn-állva sebessen nyargal. Mennyivel természetesebb, *Agyezilaussal* a' filemilének valóságos énekét többre betsülni, mintsem az ollyan muzsika-darabot, melly ezt a' madarat majmozni akarja?

A' tzel után, azok a' módok, mellyek ennek el-érésére szolgálnak, 's a' mellyeknek ismertetéből és alkalmaztatásából a' tulajdon-képpen-való Mesterség áll; a' bővebb vizgálást leg-inkább meg- érdemlik. Itt tehát arra a' kérdésre kell meg-felelnünk: mi-képpen lehet a' hangokat az indulatoknak értelmes nyelvévé tenni? és mi-képpen kell azokat úgy öszve-szerkeztetni, hogy azok által a' Hallgató indulatba hozzattassék, ugyan- abban egy ideig fenn-tartassék, és egy bizonyos kellemetes erőszak által arra kényszerítettessék, hogy ebben az állapotban örömet meg-

maradgyon? Ennek a' kérdésnek meg-fejtésében foglaltatik a' muzsika-mesterségnek egész theoriája. Az erre-való módok és eszközök tehát rövideden a' következők:

1) A' *dal*, avagy az egyes hangoknak sora, a' mennyire tudni-illik ezek, az indulatnak különös természeté szerint, halkkal vagy frissebben, mélyen vagy magassan, gyengén vagy erőssen, vonítva vagy taszítva, mélyen a' mellyből vagy csak a' torokból, nagyobb vagy kisebb közeben egy-mástól el-különözve, és a' muzsikabéli menésnek több vagy kevesebb egy-formaságával elő-adatnak. Az ilyen hangoknak rövidebb sora, melodiás ízetskének, vagy muzsikabéli gondolatnak neveztetik. Ki-ki által-láttya, hogytáméntalan sok ilyen ízetskéket lehet ki-gondolni, mellyek valamennyien mind egy bizonyos indulatnak, vagy ezen indulat' különösb árnyékozásának, béllyegét magokon visellyék. Az illetén ízetskéből el-végre egy *Egész* támad, mellyet *dal*-nak nevezünk. — Könnyű meg-fogni, továbbá, hogy ezen ízetské, avagy muzsikabéli gondolatok, már a' fzelidebb gyönyörködést, vagy az elevenebb vídámságot, vagy az ugró örömet; már ellenben a' szív-re-ható érzékenyességet, vagy a' komorabb szomorúságot, vagy a' hathatós keservet, vagy pedig a' dühösködő haragot 's a' t. értelmesen ki-fejezhetik; és hogy következőképpen az indulatokat tzikkelyetlen hangokban le-festeni, nem lehetetlenség. Ezeknek el-végre akármellyik nemét egy, vagy több, szózatban-is elő lehet adni; melly szerint

a' fel-gerjesztendő indúlat-is a' Hallgatót vagy gyengébben, vagy erősebben el-fogja, és szívét vagy megnyúgósztallya, vagy meg-rezzenti. Az efféle melodiás gondolatok tehát, ha indúlatos hangokból állanak, avagy, egy szóval: a' *dal*, első módja és eszköze a' Muzsikának, mellyel fő tzeilyát, az indúlatoknak gerjesztését, el-érheti.

2) Masodik eszköze a' *tónus*, avagy a' hangnak neme, mellyben valamelly muzsikabéli gondolat elő-adatik. A' szívnek indúlatyai, az ember' szavának szerzámával felette szoros szövetségben vagynak. A' torok ezek által már szűkebbre, már tágasabbra nyittatik; és így, már tisztább és harmoniásabb, már tompább és zavarttább hangot ad. Ezt ki-ki világosan észre veheti, ha valamelly indúlatra-lobbant embernek beszédét vígyázva hallgattya. Ha tehát a' külömb-féle hang-vezetők közül, mellyeknek mind egyike különös bélyeggel bir, mindenkor az választatik, mellynek hangzása mindenik magános gondolatnak saját bélyegével meg egyyez, ez által az indúlatnak ki-fejezése felette nagy erőt és hathatósságot nyer. Mire-nézve, a' hangnak nemei, avagy a' *tónusok*, és *modulátziók*, mellyeknek segedelmével a' magános gondolatok az indúlatot külömb-féle árnyékozások által nagyon fel-emelhetik, a' Muzsika' tzeilyának el-érésére második mód és eszköz gyanánt szolgálnak.

3) A' harmadik eszköz, a' dalnak mozdulásában való mérték, avagy a' *metrum* és *ritmus*, mellyek egy-általlýában az egy-formaságot külömb-féleségek-

kel elegyítettik. A' dal ez által olly szépséget, avagy gyönyörködteő tulajdonságot nyer, melly a' hallás' érzékenységét arra ingerli, hogy a' hangok' folyamattyára örömet és félbe-szakasztás nélkül figyelmezzon. De a' ritmusnak azonn-kivül, még az indúlatoknak ki-fejezésére nézve-is, felette nagy ereje van.

4) A' Muzsikának negyedik módgya és eszköze a' mellyel az indúlatok' gerjesztését végbe-viheti, a' *harmonia*, melly a' fő dalt késérni és támogatni szokta. Ez a' ki-fejezésekre nézve ki-mondhatatlanúl nagy erővel bir. Vagynak nyugofztaló harmoniák, és vagynak ellenben olyanok-is, mellyek a' tsikorgó *dissonántziák* által, kivált ha a' taktusnak leg-hathatós b' r'élzeire tétetnek, és a' fel-óldozásban egy darab ideig fenn-tartatnak, a' Hallgató' szívét nagy nyughatatlanságra gerjeszthetik: a' mint ezeket, majd annak idejében jobban meg-magyarázzuk. Így tehát a' Hallgatót, tsak a' tsupa harmonia által, már elégedésre, vagy nyughatatlanságra, már ijedesre és szorongatásra, már szomorúságra vagy vídamságra, ébreszthettyük.

(Következik: a' Muzsikának az emberi szívre-való hathatós ereje: az-utánn pedig mire-valósága, és polgári hasznai.)

VERSEGI.

XXI.

XXI.

A' VEDELMEZTETETT M A G Y A R N Y E L V.

V A G Y - I S :

*A' Deákságnak mennyire-szükséges voltáról Ket-
tös Beszélgetés. Nyomtattatott Bétsben,
Hummel Dávidnál. 1790. 8-ad rétbén. 5. ár-
kus, és 2. lev.*

EZEN jeles munkátskának készíttésére ime' kér-
dések adtak alkalmatosságot:

1. Mitsoda ereje vagon az Anyai Nyelvnek, a'
Nemzet' természeti tulajdonságának (*Natio-
nalis characterének*) fenn-tartására?
2. Mennyire segíti a' Nemzetnek valóságos bódó-
gúlását az Anyai Nyelvnek gyarapodása; és
ellenben mennyire hátráltatja azt, ennek
valamelly idegenért való el-mel őzése?
3. Mennyire szükséges a' Magyar Nemzetnek a'
Deák Nyelv' tudása?

Ezt a' három kérdést ama' jó Hazafiak tették-fel
a' múltt elztendőnek (1790.) elején, kik Bétsben a'
hadi 's más nevezetes Történeteket már két elz-
tendőtől fogva írván, a' Magyar Nyelvnek gya-
rapíttásán olly ditséretesen igyekeznek. Húsz ara-
nyot tettenek-fel azon tudós Hazafinak némünémű

jutalmául, a' ki az elő-hozott kérdéseket leg-jóban, leg-helyesebben, fogná meg-fejteni; ígervén ezenn-fellyül még azt-is, hogy a' nyertes Írónak képét-is ki fogják metfizetni. —

Alig lett minden-felé ismertetessé a' 3-dik kérdés, *mennyre* legyen tudni-illik *szükséges a' Magyar Nemzetnek a' Deák Nyelv' tudása?* hogy leg-ottan hasonlós támadott Hazánk'-fiai között; egy-egyik rész a' Magyar Nyelvet választván, és olly útnak nézvén, melly tsak egyedül viheti a' Nemzetet kívánt boldogságára, és a' ditsőségnek leg-főbb pontyára; a' más rész ellenben a' Deák Nyelvnek el-hagyásában minden Törvényneinek és Szabadságának temető-halmát gondolván látni. Ezen utólsóknak számokból vólt egy — különben nem érdemetlen — Hazánk'-fija-is, ki, a' kérdést fel-tévő Bétsieknek szándékjok 's reménységek ellen a' Deák mellett kelvén-ki, tizen-hat tizikkelyben azt akarta meg-mutatni: hogy a' Magyar Nyelvnek folyamatba-való-hozásából az egész Haza' Törvényneinek és Szabadságának veszedelme el-kerülhetetlenül fogna következni.

Ezen nevetlen Hazafinak munkája ellen vagyon tehát intézve az említett *Kettős-Beszéllgetés*, mellynek Szerzője BÁRÓTZI SÁNDOR Úr, a' Magyar Királyi Test-őrző Nemes Seregnél Fő-Strázsa-

Mester. Úgy tartom, hogy ezen ditső névnek csak említése-is elegendő, Olvasóinkat erre a' jeles munkátskára figyelmetesekké tenni, 's olvasására fel-gerjeszteni; mint-hogy valójában, annak a' Magyarinak nemzeti Litteratúránkban tellyességgel idegennek kellene lenni, a' ki előtt az ő érdemei ismételtenek vólnának. —

Akkorban készült 's nyomtatódott vólt ki ezen munka, midőn, tavaly nyáronn, Országunknak Budára-gyűltt Rendei olly szomorú egyenetlenségek 's vissza-vonások között hányattatnának. Erre nézve: a' *Bé vezetésben*, egéiz Magyar egyenességgel, 's igaz hazafiúi érzékenységgel kéri és inti a' nemes-lelkű Szerző kedves Polgár-társait, hogy, félre tévén már valahára azt a' fzerentsétlen versengést, szállyanak magokba, 's siessenek hová hamarább el-hárítani a' reájok-közelített közönséges veszedelmet. „Az egyenetlenség és visszavonás (úgy mond) melly szomorú nyomait hagyta legyen elejétől fogva maga után, ha véghetetlen sok idegen történetekből nem tudnók-is, leg-alább önnön magunk' Nemzetének számtalan gyászos példái elegendő-keppen meg-ismértetnék velünk. A' Természettől, sok szép tulajdonságaira nézve, oda hívatott, hogy Népeknek szabjon törvényeket; most maga fekszik a' Magyar, Idegennek uralko-

dása alatt. Ennek a' Nemzetnek, mellynek mindgyárt elejét a' Kaukaszus' vidékeiről való ki-jöve-telekor, mint valamely sebefs folyó-víznek, ellent nem állhatván az el-rettentt Napnyúgoti Tartományok, a' Végezésektől az a' sors vólt rendelve, hogy az egyenetlenség, vissza-vonás, versengés, és villongások által, tulajdon maga' belső részeit szaggatván, maga eméssze-meg utóllýára-is magát. Nem külömben, mint egy szelídíthetetlen Oroszlánynak, mellynek hogy véghetetlen nagy ereje annyival kevesebbé lehessen veszedelmes, a' más állatokon szánakodó Természet minden-napi hidegleléssel kívánta gyengíteni szörnyűségét: úgy a' Magyaroknak-is, hogy felettébb nagyra ki ne terjesszék hatalmokat, a' kígyóktól borzas-fejű, és kezében gyújtott métsét hordozó ifzonyatos Isten-Affzony, a' *Discordia*, versengő tulajdonságait öntötte szívekbe. — Mindenek, valakik a' Magyarokról írt Történet-jegyzésekben ha-tsak valamennyire jártasok-is, tudhattyák, melly gyászos vólt elejétől fogva Nemzetünknek a' magok között való vissza-vonás. Ennek, egyedül tsak ennek lehet, mint leg-főbb okának, tulajdonítani, hogy minden egyéb nemes tulajdonságaival-is mind eddig virágzó állapotra nem vihette még sorsát. — Most (úgy mond továbbá) midőn a' tudományok-

nak folyamattya, és az erköltsöknek nagyobb féltésége láttatnék valamelly mosolygóbb jövődöt ígérni, azt reménylhette volna az ember, hogy, az egyenetlenségből következő sok szomorú példától el-rettenttek, talán majd, mint atyafiak, úgy fogják Országunk' lakossai egymást ölelni; és az egygyességnek lelkétől mint-egy fel-elevenedvén, ugyan-azon egy akarat fogja mindnyájokat a' Köz Jó' meg-mozdíthatatlan fundamentomainak meg-vetésére birni: de még-is kelletik tapasztalni — szomorú tapasztalás! — hogy a' Természet most-is fenn-tartotta a' Magyarokban a' maga' törvényeit. “

Ez-után, munkájának eredetéről tudósítván Olvasóit az érdemes Szerző, Bé-vezetésének vége felé újjolag egygyességre inti Hazája'-fijait; például hozván azt, a' mit Arisztoteles ír a' Darvakról. *) „Böls Fejedelmetekkel, az Égnek olly ritka adománnyával, egyet értvén (imígy szól el-végre) fordítsátok hasznatokra emberi szívét; és vele köz meg-eggyezésből igyekezzetek, Hazátok-

*) Hist. VI. ann. 12. — *Grues pugnant inter se tam vehementer, ut dimicantes capiuntur: hominem enim expectare potius, quam pugna desistere patiuntur. Hic est fructus intestinae discordiae, cuius rei exempla sunt passim in promptu.*

nak virágzására olly józan törvényeket, olly orvosló rendelkezéseket szerezni, és azokat változtatlanúl meg-erősíteni, hogy lehessetek, szemeit egyedül tí-reátok függesztett egész Európának figyelmetességére, nem tsak most érdemes tárgyak: hanem örökösítsétek-meg egyfzer-'s-mind még onokájitoknak számára-is ezen Napnyúgotti Nemzeteknek tekinteteket! „ —

Ekképpen végezvén Bé-vezetését, szóról szóra minden változtatás nélkül, elő-számlállya Deákból Magyarra fordítva a' többször említett 16. tizikelyt. A' Befzéllgetés *István és Aloysius* között tartatik. Ez a' Deák nyelvet, amaz a' Magyart védelmezi; 's valójában méltán el lehet rólla mondaní, hogy annak nagyon meg-átalkodott embernek kell lenni, a' ki, Istvánnak erős okait figyelmetesen olvasván, az anyai nyelv' miveltetésének 's bé-hozatá-ának hafznos, sőt (állandó bóldogságunk' el-érése végett) szükséges vóltáról meg nem győződik. —

Tapasztaltt dolog az a' mí Hazánkban, hogy azok a' tudós Magyarok, kik az Anyai Nyelvnek folyamatba való hozását sürgetik 's javallyák, többnyire, mint a' Deáknak ellenségei, úgy nézetetnek; 's amaz isméretes mondás szerént: *scientia non habet osorem, nisi ignorantem* (mellyet

azonban a' Magyar Nyelvnek ellenzőjire leg-helyesebben lehet alkalmaztatni) töstént tudatlansággal vádoltatnak. (Valamint-szintén ama' jobb 's igazabb Keresztényekkel történni szokott, kik a' vakbuzgóktól, azért, hogy az Isten' nevében el-követett számtalan gonofságokat 's szörnyűségeket nem igazolhatván, a' Vallásbéli bitanglásokat 's vissza-éléseket kárhoztattyák; *Religió-nélkül-való* embereknek, 's *Religió' ellenségeinek* kiáltatnak.) Jól tudta ezt BÁRÓTZI; és, hogy az illyetén haszontalanságoknak, 's gyenge-eszüekhez illő ellen-vetéseknek egyfzer-'s-mind elejét vegye: világos szókkal ki-nyilatkoztattya értelmét, 's a' Deák Nyelvhez viseltető különös nagy tiszteletét. „Vígaszthatatlan lennék, úgy mond, el-törlésén. Ez a' leg-tanultabb embereknek, úgy szólván, *classicus* nyelve', és valóságos kúltsa, a' leg-mélyebb tudományokra. Az egész Emberi Nem' ellenségének kellene annak lenni, a' ki tellyességgel-való ki-óltását kívánná. Ez soha senkinek, az én ítéletem fzerént, nem járt, és nem-is járhattott eszében; valamint-szintén, hogy a' fel-adott kérdés-is, nem azt: *szükséges-e?* hanem: *menyire szükséges a' Magyar Nemzetnek a' Deák Nyelv' tudása?* foglallya magában. — Valamint- eddig, úgy ennek-utánna-is, mint szintén más Nem-

zeteknél, maradgyanak meg a' Deák Iskolák; folyanak benne, a' nyelvvel együtt, az emberek' formálására szükséges-képpen meg-kívántató tudományok. - - - Hanem e'-mellett igyekezzünk, önnön magunk' nyelvét-is mélyl almából fel-serkenteni, és az által Nemzetünket az örökös feledékenységnél mélyltségéből mint-eggy új életre kihúzni, és míg az egész Világgal lehetne, addig-is leg-alább az Európai Nemzetekkel meg-ismértetni. „ - -

„ Igyekezzünk (így folytattya tovább beszédét) igyekezzünk arra a' fényességre jutni, mellyre elmebeli tehetségünk, gazdálkodó (*hospitális* *) nemes tulajdon-águnk, mindenre-alkalmaztathatásunk, a' Természeteink, mint a' Bőség'-szarvából, egész a' tékozlásig velünk-közlött gazdag adományai; a' hely' fekvésének kellemetessége, az ég'-határozattyának éltető balzsamoma, láttatik mint-eggy útát készftteni. Igyekezzünk azokat a' Nemzeteket, mellyeket a' Hírlelés' Isten-Affzónya, ki-ragadván a' Feledékenységnél-vizéből, a' Ditsősségnél örökké-tartandó templomába vitt, nem csak követni, hanem el-is érni. Erre pedig

*) Sokan vagynak, kik a' gazdálkodás és gazdaság között nem tudnak kölömbséget tenni.

el-kerülhetetlenül szükséges a' Nyelvnek mivelése 's közönségessé-tétele. — Mi vízen valamelly Nemzetet halhatatlanságra, ha-tsak nem viseltt dolgai, tudományokban-való virágzása, és nyelvének közönségessé-tétele? — Könnyebben teheti pedig közönségessé nyelvét a' Magyar, mint-sem akármelly Nemzet; egyedül tsak valóságos akarattyától és szorgalmatosságától függ. Minden minéműségek, mellyek ezen tzellyának tellyesíttésére szükségesek, a' Magyarban, talán minden ismértes Nemzetek felett, rész-fzerént már-is fel-találtatók, rész-fzerént pedig fel-találtathatandók; egyedül tsak az a' híjja, hogy kezdgyen rajta dolgozni. Ezen végének el-érésére pedig kívántatik:

1-ször Fényes viseltt-dolgainak, és egyéb tudós munkáknak, maga' született nyelvén való meg-írása.

2-szor A' tudományoknak, és egyéb mesterségeknek, Hazájában a' maga' nyelven-való virágoztatása.

3-szor A' kereskedés; nevezetesen pedig az, mellyet *activus* kereskedésnek nevezünk; és a' melly a' Természet' 's Mesterség' *productumaiból* áll.

4-szor Az idegen Nemzetekkel való maga' kedveltetése.

5-ször A' Tartományok' fekvése és Ég' határozattya. (*situs et clima.*) „ —

Mind ezeket eggyenként, bőven, 's nyilván meg-mutattya a' Szerző. El-végre imígy fejezi-bé értelmesen elő-adott 's meg-bizonyított állításait;

„Meg-állítván ekképpen, és rész-szerént példakkal-is meg-mutatván azt, hogy a' Magyaroknak olly elmebeli tehetsége vagyon, mint csak egy Nemzetben a' Világon találtathatott valaha; meg-állítván azt, hogy a' Magyaroknak az Idegenekkel való társalkodásra meg-kívántató tulajdonságai, és minden Európai Nemzetek felett való gazdálkodása meg-vagyon; meg-állítván azt, hogy nem csak az Európai, hanem minden ismértes Nemzeteknek vitézségeket fellyül-haladgya, és hogy a' meg-írásra a' leg-fényesebb dolgokat vitte véghez; meg-állítván azt, hogy bár kevés időtől fogva, vagy úgy szólván majd nem-is, adta magát a' tudományokra és mesterségekre, még-is olly tagjaival ditsekedhetik már-is, kik más Nemzetbéliekkel rész-szerént verset futnak, rész-szerént pedig fellyül-is haladgyák őket; meg-állítván azt, hogy a' Magyarok az *activus* kereskedeésre minden más Európai Országok felett leg-jobb Hazát laknak; meg-állítván vegtére azt, hogy minden Nemzetek' természetéhez alkalmaztatott ég'-határozatjai alatt fekvő leg-kiesebb Tartományokat birnak: ebből önként következik: hogy, ha a' Nemzet

magát minden-féle tudományokra, mesterségekre, és kereskedésre, jobban mint-sem eddig tselekedett, adná; ha mind az Ország' kormányozását, mind pedig a' tanúlt munkáknak, és vitézül-viselt dolgainak ki-adását született nyelvén folytatná: de e'-mellett egyszer-'s-mind a' Deák nyelvet-is, annyiban, a' mennyiben a' Prédikáló-, Igazgató-, és Itélő-Székekben meg-kívántatik, tellyességgel félre nem vetné, hanem inkább azoknak, kiknek el-kerülhetetlenül szükségek vagyon rája, kedvekért, nem tsak miveltetné, hanem egész a' tökéletességig virágoztatná; ebből, mondom, következnék osztán: hogy nem tsak Királlyával szólhatna született nyelvén, hanem még a'-helyett, hogy most Ifiaink drága költséggel a' leg-mostohább-környékű idegen Országokba mennek tanulás végett, akkor az Idegének jönének csoportosan a' miénkbe; kiket a' tudományokon kívül még a' helynek kiessége, és a' Természetnek Országunkban bőven fel-található egyéb adományai-is édesgetnének mí-hozzánk: a' honnan most rész-fzerént a' nyelv' nem-tudása, rész-fzerént pedig erköltseinknek és magunk' viselésének durvaságáról (mint-hogy nem ismérnek bennünket) ki-terjedett bal ítélet hátra tartóztat.,,

Ezen beszédben-forgó jeles kis munkának foglalatnyát ekképpen valamivel bővebbetskén előadván, az vala szándékom: hogy Olvasóinkkal nem csak annak mivóltát meg-ismértessem, 's őket olvasására fel-gerjesszem, hanem az abban olly értelmesen 's érzékenyen elő-adott igazságoknak ha-tsak egy részét-is (a' mennyire t. i. a' helynek szük vólta engedi) előttök isméréstessé tegyem, azoknak ellenben, kik ne-talán már olvasták vólna, újjolag emlékezetekbe hozzam; különösen pedig az olly Hazafiakat, kik az idegen nyelvekhez, fő-képp' a' Deákhoz, el-annyira 's olly vakon ragaszkodnak, leg-alább — *gondolko-
dásra* indítsam. — Szomorú tapasztalás valójában, hogy tulajdon magunk' Országában, önnön magok között a' Magyar Hazafiak között, édes Anyai Nyelvünknek olly sok ellenségire kell találunk! Szomorú tsalatkozás, hogy, majd egész Európának értelme 's példája ellen, egyedül mi Magyarok nem láttatunk Hazánk' bódogúlhatásának kút-fejét, 's leg-bizonyosb eszközét meg-ismérni! Holott egyyik Európai Országának sints olly nagy szüksége egy *Nemzeti Nyelvre*, mint a' Magyar Birodalomnak; mivel-hogy egyyik sints olly temérdek sok-féle nyelven 's hiti-valláson lévő népekből öfzve-akotva; — melly különbözö népek

még is majd semmi egyéb lánttzal nem köttetnek egymáshoz, hanem tsupán tsak — hogy *egy Királyok van!* — — Tsudálkozni fognak idővel (ha a' józan ész a' szántt-szándékkal-való vakoskodásonn, és a' Hazának igaz fzeretete a' mellyékes tekénteteken, valahára tsak-ugyan győzedelmet vehetend) tsudálkozni fognak majd jobb időben születendő Maradékink, miként találhatott ennyi akadályt, ennyi ellenséget, eggy olly világos igazság, a' mellyről tsak kételkedni-is szembe-tünő tudatlanság.

B.

XXII.

ELMÉLKEDÉSEK

A' MAGYAR KORONÁRÓL.

I-ső *Elmélkedés.* a)

JÓ L-LEHET az egész Magyar Nemzet eleitől fogva meg-betsülhetetlen nagy kintse gyanánt tartotta mindenkor, 's tartya és tífzteli mái nap-is a'

a) Ezt a' Magyar Koronáról való első Elmélkedést leg-először a' *Hadi Történeteknek* Bétsi Íróji hír-

maga' Királyi Koronáját; mind-azon-által senki ez óráiglan nem találtatott sem az Idegen - Országbeliek, sem a' Hazafiak közül, a' kik annak mesterséges egybe-szerkeztetését, régi alkotványát, a' rajta-fzemlélhető minden ábrázolásokkal, képekkel, minden Görög és Deák nevezetekkel együtt, volta-képpen, renddel, írásban nekünk által-adta

dették-ki az el-múltt 1790-dik esztendőben, Juniusnak 25-dik napján; de hijánosan, és meg-tsonkáva; az-után a' következett Hólnapban a' Bétsi Magyar Kurír-is XXII-dik Levelében a' maga' valóságában szóról szóra Olvasójival közölte; a' mellynek alkalmatosságával Tifztel. Piárista Horányi Elek, és Professor Katona István Urak, a' Magyar Koronáról Deák nyelven némelly Könyvetskéket írtanak; amaz illy titulus alatt: *De Sacra Hungariae Corona Commentarius*. Pest. 1790. in 8. plag. 24. Ez pedig *Lissertatio Critica de Sacra Regni Hungariae Corona*. Budae 1790. in 8. plag. 4. Ezeket követték osztán a' mostan-folyó 1791-dik Esztendőben a' más Két Elmélkedések, mellyek a' Bétsi Magyar Kurírnak 30, 31, és 36-dik Levelében olvastatnak; leg-közelebb pedig mostanában némelly Tudósoktól Német Nyelvre-is által-fordíttatván, először a' Pesti *der neue Kurier von Ungarn*, az-után ebből a' Bétsi *Auszug aus allen Europäischen Zeitungen* nevezeű Ujságokban Mind Szent' Havának közbülső napjaiban részenként közönségessékké tétettenek.

vólna : ámbár olly sok külső , 's belső Országí Fejedelmek' kezeiken fordúlt-meg; ámbár olly sok belső és külső országi tudós Férjfiak vóltak szemlé-lőji, vizsgálóji, és gond viselőji. Talán az vólt arról- való hallgatásoknak oka, hogy Görögül nem tudtak. T. nagy-érd. *Pétzeli* József Uram a' minapában a' *Magyar Korona'* rövid *Históriájának Tólda- lékjában*, a' Koronán-lévő nevezetekből egyne- hányat elő-hozott ugyan; de olly hiányos az a' Budáról ő-hozzá fel-küldött tudósíttás, hogy azonn el-igazodni nem lehet. Sőt, ha az most minden meg-jobbíttás nélkül helyben-hagyattatnék, talán holmi újabb tzivódásokra, és villongásokra alkal- matosságot szolgáltatathatna tudós Hazánk'-fijainak jövőendőben. Ennek el-távoztatása végett, a' mint nekünk értésünkre adta eggy értelmes, tudós, eggyfer-'s-mind szemes akkori vizsgálója a' Koro- nának, midőn ez nem régiben a' népnek szemlé- lésére Buda' Várában ki-tétetett vólna: íme, ide le-írom, de könnyebbségnek okáért tsak apróbb Görög betűkkel, mind azokat a' Görög neveze- teket, mellyek a' Koronának alsóbb karimás kö- rületén renddel körös-körül Görög nagy betűkkel olvastatnak. Balról el-kezdvén, a' Jézus Krisztus' képe és neve után, így következnek sorban egymás után mind végig az ígék: ο Μιχαήλ

αρχάγγελος. ὁ Κοσμάς. ὁ Δαμιάνος. Κωνσταντίνος Βασι-
 λεύς Ρωμαίων ὁ πορφυρογεννητός. Μιχαήλ πιστός Βασι-
 λεύς Ρωμαίων Δεσπότης. Γεωβίζα δεσπότης πιστός Κράλης
 τῆς τρεκίας. ὁ Γεώργιος. ὁ Δημήτριος. ὁ Γαβριήλ
 αρχάγγελος.

Ha már ezek a' Görög nevezetek gondolóra
 vétetnek; nyilván ki-tetfzik, hogy a' mí Magyar
 Koronánk' alsóbb része, a' mellyenn azok olvas-
 tatnak, bizonyosan a' Görög Birodalomban ké-
 fízttetett; mind azért, hogy a' fellyebb- említett
 Angyalokat és Szenteket a' Napkeleti Görög Ekklé-
 sia különösen tisztelte; mind azért, hogy tsupán
 tsak Görög, és nem Napnyúgotti Császároknak ké-
 peik vagynak azonn, azoknak Görög neveikkel
 együtt, Görög betűkkel elő-adatva, úgy-mint előfz-
 zör *Michael Ducas* Görög Császárnak, az idősb
Constantinus Ducas Fijának képe és neve, a'
 ki *Eudoxia* nevű Annyának, és *Diogenes Ro-*
manus Mostoha Attyának utánna, a' Tizen-eggye-
 dik Száznak vége felé; az az, 1071-diktől fogva
 az 1078-dikig, és így Szent István Királynak
 halála után sokkal is későbbben viselte a' Görög
 Császárságot; és másodszor az Ifjú *Constantinus*
Ducas Prophyrogenitusnak, a' mostan- említett
Ducas Mihály' Fijának képe, nevével együtt, kit
 az Attya még kisdéd korában *Imperatorrá* tett;

Be-

Botaniates pedig, és *Alexius Comnenus*, Görög Császárok - is rendes *Imperatornak* lenni meg - ismertek: mellyre-nézve, hogy' és mi módon lehetne gondolni tehát, hogy Sz. István ezzel a' Koronával koronáztathatott volna meg? Ez a' *Dukás Mihály* nevű Görög Császár, uralkodása közben számos ellenségektől meg-támadtatván, a' Historikusoknak tanú-bizonyságok szerént, követeket küldött II-dik Geiza Királyhoz, I-ső Béla Király' Fijához, hogy lenne néki Frigyesse, Szervianak Mihály nevű Fejedelme és több más nevezetes ellenségei ellen. Könnyen-hihető dolog, hogy a' Magyar Koronának alsó körületin *Geiza'* neve-is talán ez'-okáért olvastathatik: mert ugyan-is a' *Geobíza*, avagy *Geovíza* nevezeten nem más értetődhetik Geizánál, ki a' régi Historikusoknál most *Zeychának*, majd *Gieisának*, az-utánn *Guetzkának*, és számtalan sok egyéb nevezetekkel szokott imitt 's amott az Íróknál nevezetelni. Hogy pedig ez a' Koronán-lévő, *Geovítze Krales tes Turkiásnak* mondatik, az az, *Turcia' Királynának*, azt éppen nem lehet idegen dolognak vélni: mert a' mint *Kollár* és *Schwartz* két tudós Hazánk'-fiai ellene-mondhatatlanúl megmutogatták a' régi Historiákból, hogy a' Hunnus-Magyarokat a' Görög Írók *Turkusoknak* hitták;

sőt *Cedrenus* ugyan-ezen időben, a' tizen-eggyedik Százban, élt Görög Historikus, a' Magyar Királyt tulajdon-képpen ezen szókkal *Krales tes Turkiás* nevezi, Historiájának *II-dik Könyvében*.

A' mi pedig a' Koronánknak felsőbb részén lévő nevezeteket illeti, a' mellyekkel az Apostoloknak, és más Szenteknek ki-ábrázoltatott képei adattatnak-elő; nem Görögül, sem Görög betűkkel, hanem Deákul, és a' Gothusoktól-vett Deák betűkkel írattnak-le mind egyig.

De vallyon mi okát lehetne e' nagy különbségnek gondolni, hogy a' Sz. Koronának alsóbb részén Görög, a' felsőbb részén pedig Deák írások fzezléltetnek? Vallyon nem lehetne-e bátran úgy vélekedni, hogy az az alsóbb része a' Görög Birodalomban készítettett volna, a' mint a' rajta-lévő munka-is alkalmasint bizonyíttya; és hogy először tsak kofzorú-formára készítettett, ki-nyíltt, tetétlen, és körös-körül mint-egy megtsipkézett *aperta et radiato-turrita Corona* lett volna, olly formán, mint láttyuk a' régi Császárokat azoknak régen-vertt penzeiken meg-koronáztattaknak lenni; avagy közelebbről, a' mint Sz. László Királynak, fellyebb-émlített *Második Geyza*' Testvérjének képét, a' *Mátyás Király*' né-

melly arannyain tsak ki-nyíltt *aperta liliacea koronával* meg-koronáztatva szemlélyük: idő-múlva ofztán a' tizen-eggyedik Száznak vége felé (vagy pedig mikor az-utánn, nem tudatik,) midőn a' Napnyúgotti Birodalomban-élőknek kezekbe akadt vólna, azt fellyül kerekdeden szép mester-séggel bé-borították, avagy-is bé-tetézték vólna, hogy lenne abból, a' mint közönségesen szokták híni, 'egy *clausa et tecta Corona*, fel-ékesítvén azt bővebben-is a' fellyebb-meg-írtt Szenteknek képeivel, a' magok' nyelveken-való Deákúl-írtt Deák nevezetekkel.

Ezek itt egyedül tsak azért említettnek öfveséggel, hogy ennek a' mí drága szentséges Koronánknak közelebbről-leendő szoros meg-vizsgálására Hazánk'-fiai fel-serkentessenek; és ha mi bizonyosabb dolgokat azon-közben, minden részre való hajlás nélkül az igazságnak szeretetésétől vezéreltetvén, mindnyájunk' számára fel-találhatnának; úgy vége szakadna minden hafzontalan tzivódásoknak, mellyek ennek eredete, készítése, mikor, kitől, kinek, és ki által közinkbe lett küldtetése iránt még mind e' mái napig-is közöttünk fennforognak. — Debretzenben. Szent-János' Hav. 15-dik napj. 1790-ikben.

II-dik Elmélkedés. b)

NÓGRÁD - Vármegyei valamely tudós Hazánk'-fija, a' Magyar Koronának eredetéről, ismét különös egy új vélekedést közölt velünk, a'

b) Ezt a' II-dik Elmélkedést a' Budai Deák Ujságoknak érd. íróji Deák nyelvre-is által-fordítván, Aprilisnek tizen-kettődik napján közönségesé tették némelly tudós jegyzésekkel egygyütt, mellyekben kétségbe hozták *Ducás Mihály Imperatornak* a' tiszteséges Tudományokban-való szép tehetségét, ez okból, hogy arról *Zonaras, Bryennius, Curopalates* hallgatnak. Mi pedig halljuk meg, ellenben, mit mond fölőle azon egy-időben vele-élt *Anna Comnena, Alexiássának V-dik Könyvében*. A' Görög ígéket Deákra fordítván, így folynak: *Erant enim Litterarum, et eruditum Artium studiosissimi Ducae, cum omnes, tum Fratres Imperatoris, et Augustus ipse Michaël*. Ugyanott azt írja, hogy az egy-más közt vetélkedő akkori Filozofusokat nagy maga' gyönyörködtetésével hallgatta; a' tiszteséges minden-féle Tudományokra tanító bölts Mesterét *Psellus Mihályt* nagy betsben tartotta; a' kiről azon író ezt beszéli: *Fuit is homo late inclutus, indolis praestantia, et velocitate mentis diuinitus adiutae in eminentissimum sapientiae atque eruditionis omnis apicem euectus, quippe qui ad Graecorum litteras atque artes omnes, quas perfecte norat, etiam Chaldaeorum disciplinas adiunxerat, famamque meruerat Doctissimi omnium, qui tunc erant, Illyetén*

mostan-folyó eíztendőnek (1791.) eleinn a' Bétsi Magyar Kurír II-dik Levelének 22-dik lapján. De azt-is, mint a' többit, méltán tsak bizonytalan vélekedésnek lehet tartani; 's nem-is lehet eggy-általlyában külömben szóllani; mert valakik a' Magyar Koronának eredetéről, készítettetéséről, és Hazánkba - lett bé - hozattatásának idejéről e' mái napiglan írtanak (írtanak pedig számosan;) mind azoknak írásaik tsupa kétséges vélekedéseken fundáltatnak. Jer azért, kérdezzük - meg magát a' mí szentséges Koronánkat; és hallyuk - meg, mit mond ő maga, önnön maga felől! Ő maga világosan mint-eggy újjal mutattya a' maga' alsó abrontos kerületin hátúlról *Michael Ducas* emlékezetes néhai Görög Császárnak valóságos képét;

tudományokra taníttatván *Ducas*, *Psellus* által a' minden-napi társalkodás közben, méltán írhatta felöle *Morer dans le Grand Dictionnaire Historique: Michel VII. Empereur, surnomme Parapinnace, fils de Constantin Ducas, aimait les sciences, et surtout la Philosophie, les Mathematiques, et la Poésie; a' mit-is nyilván Ducas* nevezetű *Byzantinus* Görög Írótól vett, a' ki Historiájának V-dik Könyvében, Göröghöl Deákra fordítván az ígéket, így szóll: *Michaël Ducas eruditus erat, et scientiarum, liberaliumque artium peritissimus, Medicae artis non ignarus, inque prosapia Ducarum veluti catenae annulus aureus splendebat.*

ott vagyon ezen *Ducas Mihály* Császárnak neve-is, magvarázás-képpen, olvasható öreg Görög betűkkel le-írva; a' ki 1071-diktől fogva 1078-dik esztendőig viselte a' Nap-keleti Birodalomban a' Császárságot. Akkor *Nicephorus Botaniates* a' Császárságból le-vetkeztette őt, és neveletlen, de már Császárságra fel-kentt fiával *Constantinus Ducas Prophyrogenitussal*, klastromba küldötte. A' Császárságtól meg-fosztatott *Ducas Mihály* után nem sokára ugyan csak *Efésusi* Érsekségre emeltetett vólt; c) Fiát pedig, az Ifjú *Constantinust*, mind *Nicephorus*, ki *Ducas Mihály* Császárnét *Máriát*, még Férje' életében feleségül elvette; mind az utánna következett *Alexius Comnenus*, Császárok, a' magok' udvaraikban magok mellett Császári módra nevelték; mivel-hogy, a'

e) Hogy *Ducas Imperator*, szereztsétlensége után, Efésusi Érsekségre emeltetett vólna, a' Jegyzéseket-író a' fellyebb- említett okból tagadgya. Csak az eggy *Anna Comnenát* emlitem: Ez *Alexidssának* I-ső Könyvében így szól: *Michaël Ducas throno-excussus est, et pro principali fascia coronaque talarum, et epomidem Archiepiscopalem induit.* Továbbá ugyan-ott ismét ekképpen: *Michaël imperio exauctoratus a' Botaniate in ipsum rebelante, a quo et adactus est monachi primum professionem ac vestem, postea vero Archiepiscopalem talarum ac cidarim induere.*

mint mondánk, már ötet az Attya még a' maga' szerentsétlensége előtt *Imperatornak* ki-kiáltatta; sőt *Alexius Comnenus*, e' nagy-reménységű Ifjú *Constantinust* a' maga' Leányának, ama' híres, nevezetes, és tudós *Anna Comnenának* házastársul el-is-jegyzette, olly véggel, hogy ő-utánna ezek uralkodnának; de míg az meg-lett volna, az Ifjú *Constantinus Ducas Prophyrogenitus Imperator*, az ütközetten vitézi módra el-esett.

Voltanak ugyan ezen *Ducas Mihályon* kívül még több, 's szám szerént hét, *Mihály* nevezetű Görög Császárok-is. Minden további szó-szaporítás nélkül azoknak neveiket csak két vagy három szóval említtem, úgy-mint: 1) *Michael Curopalatos*; 2) *Michael Balbus Traullus*, az Attya; 3) *Michael Traullus*, a' Fija; 4) *Michael Paphlago*; 5) *Michael Calaphates*; 6) *Michael Stratiotes*; 7) *Michael Palaeologus*. De mind ezek közül egy sem vólt tellyességgel, a' ki ama' Konstántzinápolyban hajdan szépen virágzott *Ducások'* nemzetségéből származott volna, az egy *Ducas Mihály* Görög Császáron kívül, a' kinek ki-ábrázoltatott valóságos képe, nevével egygyütt, a' mi Koronánkon nyilván találtatik. Sőt ezen Császáron kívül, még más alacsonyabb-rendű *Ducas Mihály* nevű Fő-emberről sinsz sohol a' Histori-

kusoknál még csak emlékezet-is; ki-kötvén mindazon-által hármat, kiknek ketteiről emlékezik *Du Fresne* a' *Ducasok'* nemzetségének lajstromában, hogy csak köz Hadi-Vezérek vóltanak; a' harmadikat pedig ama' *Ducás* nevezetű Görög *Historikus*, munkájának V-dik Könyvében, a' maga' Nagy-Attyának mondgya lenni; és azt írja felölle, hogy *Contacuzenus János* Császárr' idejében, mint-eggy 1350-dik' táján, a' Konstantzinápolyi vezedelemből meg-szabadulván, *Efezusba* vonta magát, és mint egy Fő-ember, ott töltötte életét magánosságban.

Továbbá vóltanak nem külömben egy-néhányan, kik a' *Ducások'* Familiájából Görög Császárságra emeltettek; ezek közül leg-először is 1) *Constantinus Ducas*, *Andronikusnak* Fija, lett' 1059 dikben Görög Császárrá; az-utánn ennek a-fija 2) a' mí *Ducas Mihályunk*, *Eudocia* édes anyjának, és *Romanus Diogenes* mostoha attyának utánna 1071-dikben kezdette az uralkodást, melly tartott hét esztendőig; mert 1078-dikban méltóságától meg-fosztatott. 3) *Constantinus Ducas*, I-ső *Constantinus Ducásnak* második-szülött fija; ezt-is *Nicephorus Botaniates* Császár kevés idő múlva Császárságából ki-forgatta. 4) Harmadik *Constantinus Ducás Prophyrogenitust* az at-

tya *Ducás Mihály* még kisdéd korában már Császárságba helyezettette; a' klastromból ki-hozatván *Nicephorus*, az-utánn *Alexius Comnenus* Császárok-is, *Imperator*nak lenni meg-ismérték, és a'-szerént nevelték; sőt, a' mint fellyebb-is említettök, *Anna Comnenának* házas-társúl el-is jegyeztetett vólt, az attyának *Comnenus*nak akarattyából. 5) *Alexius Ducas Murtzuphlus* 1204. 6) *Joannes Ducas Vatatzes* 1222. Ezek-is a' többek utánn Görög Császárságot értenek: ezekenn kívül soha többen Császárok nem-is vóltanak. A' *Ducás* Császároknak ezen-elő-adott lajstromából nyilván által lehet látni, hogy tsak egyetlen egy *Ducas Mihály* Görög Császár vólt, a' kinek képe és tulajdon neve a' Magyar Koronán szemléltetik, 's olvastatik.

Ezek szerént így lévén a' dolog: Jer, állapotgyunk-meg már itt egy kevéssé; és, ha lehetséges, tegyük-le a' bennünk régen meg-rögzött hibás vélekedéseket, *praeiudicium*okat; íme azonnál Sz. Koronánk' kézfíttetésének ideje' táját bizonyosan ki-tanúlhattyuk. Ellene-mondhatatlan és fzembe-tünő igazság ez: hogy *Ducás Mihály* Görög Császárnak, a' kinél több ezenn a' néven soha e' világon nem vólt, mind képe, mind neve a' Koronákon szintén azon módon rajta vagyon; valamint

a' Krisztusnak, Ark-angyaloknak, és több Szenteknek díszes képeik, és nevezeteik. Ha-ki ezt tagadni merné, az a' Koronának magának ellene mondana, és azt nyilván meg-hazudtolná. Azért, ha (a' mint fellyebb meg-mondók) *Ducas Mihály* Görög Császár, az esztendők' számlálásának rendi fzerént 1071-diktől fogva, 1078-dikig uralkodott a' Görög Birodalomban: mi módon eshetett volna meg tehát az, hogy akár *VII-dik Benedek*; akár a' közönségesebb vélekedés fzerént, *II-dik Sylvester Pápa* küldötte volna ezt a' Koronát a' Magyarok' számára? és Sz. *István* Királyunk-is mi-képpen koronáztathatott volna meg tulajdon ezzel a' Koronával? holott az előfzör- említett Sz. Atya 975-dik esztendőben, *II-dik Sylvester* pedig 999-dikben ült-bé a' Sz. *Péter*' székibe; holott Sz. *István* Király-is, a' mindgyárt-következett 1000-dik esztendőben meg-koronáztatottnak lenni mondatik; az 1038-dikban pedig meg-hólttnak-is fratik? — Ha pedig a' régen bé-fzívott vélekedésünk mellett továbbra-is állhatatosan meg-maradni találnánk, hogy ezt a' Koronát küldötte volna nekünk akár *VII-dik Benedek*, akár *II-dik Sylvester Pápa*, és hogy Sz. *István*-is tulajdon ezzel koronáztatott volna meg; mitsoda — nem mondom emberi, de angyali ész, láthatta volna előre

által, hogy (leg-alább szólván) közel nyóltzvan
 eſztendőknek el-forgása után fog jövendőben va-
 lamelley *Ducas Mihály* nevű Császár a' Nap-kele-
 ten, Magyar Országban pedig egy *Geiza* neve-
 zetű Király uralkodni, a' kiknek képei, és ábrá-
 zattjai, azok' neveinek fel-jegyzésével együtt,
 valamelly titkos okokra nézve, a' Koronának
 körületire a' több Szentekkel együtt, módosan,
 egy formán, el-fel-helyheztessenek, hogy azok
 ott szemléltessenek, és olvastassanak?

Az-is még továbbá méltán kérdésbe jöhet itt
 másodszor: mellyik *Constantinus Prophyrogenitus*
 Görög Császárnak képe, és neve vagyon a' mi
 Koronánkon? ha vallyon ama' tudós Császár *Con-*
stantinus Prophyrogenitus, Leo Sapiens Görög
 Császár' Fijának-e, a' ki 912-dikben kezdett Kon-
 stántzinápolyban uralkodni? vagy pedig *Constan-*
tinus Ducas Prophyrogenitus Imperatornak, a'
 mi *Ducás Mihályunk'* Fijának képe-e? Mint-hogy
 még eddig e' dolog mélylységes homályban fek-
 szik; némünémű tetfzető vélekedésből azt gyanít-
 tom, hogy nem annyira az előfzör- említett *Con-*
stantinus Prophyrogenitusnak (mert így nyóltzvan
 eſztendőknek el-forgása alatt, formán, imitt-amott
 hol koválygott volna ez a' Korona, míg tsak,
 a' közönségesebb vélekedés fzerént, *Sylvester Pá-*

pának kezébe akadhatott volna) hanem inkább az Ifjú *Constantinus Prophyrogenitus*nak, *Ducás Mihály*' fijának képe az; d) mint-hogy a' fellyebb-
említett ígék szerént ezen Császárnak ideje' táján

d) *Prophyrogenitus*oknak azok a' Konstantinápolyi *Imperatorok*' magzati nevezettek, kik a' Császári Udvarban a' szülésre-rendeltetett *Porphyre* nevezetű palotában jöttek e' Világra; avagy, hogy születésekkor mindgyárt leg-elsőször-is *Porphyre*ba, az az, bársonyba takartattak. Nagy Constantin Császártól fogva vóltanak szám-szerént többen tizen-ötnél *Constantinus* nevezetű *Imperatorok*; de hogy kettőnél többen kivált-képpenvaló módon, *per excellentiam*, vezetékek nevekre nézve *Prophyrogenitus*oknak hívattattak volna rend szerént, közönségesen, sohol, sem a' Numismatikuskoknál, sem a' Historikusoknál, nem olvassuk: első vólt *Constantinus*, *Leo Sapiens*nek fíja, ki a' X-dik Száznak eleinn uralkodott, és kezünkben-forgó tudós munkákat írt; második a' mi *Ducás Mihály*unknak fíja, ifjú *Constantinus Ducas Prophyrogenitus Imperator*. A' többek között *Morer*-is a' *Constantinus Imperatorok*' le-írásában, és *Vaillant* a' Római *Imperatorok*' le-rajzolt képeinek elő-számlálásában tsak e' két *Constantinust* mondgyák *Prophyrogenitus*oknak lenni; sőt *Anna Comnena*-is, III-dik Könyvében, *Ducás Mihály*' fíját *Constantinust*, nem pedig a' testvér ötsét ugyan *Constantinust*, mint a' Jegyzéseknek írója gondolta, szokta vezetékek-nevéről *Prophyrogenitus*nak' nevezni.

készíttetett a' Korona; ugyan-is e' nagy-reménységű Ifjú *Constantinus Prophyrogenitus*nak három nevezetes Császárok lévén különös nevelő mesterei, és pártfogóji: tudni-illik, *Ducás Mihály* az atya, a' ki már ötöt még kitsiny gyermek korában Császárrá koronáztatta; *Nicephorus Botaniates*, és *Alexius Comnenus* Császárok, a' magok' udvaraikban Császári módra nevelték, fiatal korában a' hadi mesterségre taníttatták; sőt az utólszemléltett Császár a' maga' leányának *Anna Comnenának* el-is-mátkásította. Ha ezek közül valamelyik, kivált ha az édes atya *Ducás Mihály* eszközölhette e' Koronának tsináltatását, mint-hogy mind a' képe, mind a' neve-is rajta vagyon; könnyen reá férkezhett az Ifjú *Constantinus Prophyrogenitus Ducásnak*-is mind képe, mind nevezete; annyival-is inkább, hogy *Mária* az édes anyja, még első férjének életében, *Nicephorusnak* feleségévé lévén, nagyra-füzetett magzattyához vonzó indulat-tyából e' tekintetben-is mit nem tselekedhetett?

Ebbéli gyanúságunkat az-is nem kevésbé gyámolíthattya, hogy a' *Ducás* Császároknak idejéig az egygy üdvözítő *Jézus Krisztusnak* képen kívül semmi-némű más Szenteknek képei nem veretettek vólt a' Görög Császároknak pénzeikre *Zimiscs Jánosén* kívül. *Romanus Diogenes*, és

ennek mostoha Fija, *Ducás Mihály*, vóltanak az első, kik pénzeikenn a' *Krisztus*' képéhez a' Sz. Szűznek képet-is a' más oldalon hozzá-adták olly formán, hogy látszható természetű egész állására nézve, talpon állva, a' Sz. Szűz a' Császárokat befedezett kereftes Koronával megkoronázni szemléltessék. *Ducás Mihály* ezen tselekedetével, hogy a' *Krisztus*' képéhez hozzá-adta a' Sz. Szűz' képét-is, nyilván ki-mutatta, hogy a' Historikusok' tudósítások szerént nem csak nagy *Philosophus*, nagy *Mathematicus*, és *Poeta*, hanem különös nagy ájtatosságú *Theologus* ember-is vólt még Érseksége előtt. Ennél-fogva kezdettek ofztán némelly következő Császárok a' magok' pénzeikre több más Szenteknek képeit-is veretetni, a' mint ezt *Alexius Comnénus*' Fijának *Jánosnak*, és *Emmanuel Comnénusnak* példájokban világosan láthatni; ezek verették *Constantinus Ducás* után leg-először-is a' Koronákon-lévő Sz. *György Vitéz*ek képét pénzeikre. Ezt követte nem sokára *Alexius Angelus*-is, a' ki már semmit nem gondolván sem a' Jézusnak, sem a' Sz. Szűznek képével, tsupán csak Sz. *György*' képét, és nevét üttette a' pénzére; mint-hogy a' *Ducások*' ideje' táján kezdett leg-inkább a' Szenteknek segítségül-való-hívása a' Görög Anya-Szent Egy-

házban lábra állani; melly fzerént nem hogy *Első Constantinus Prophyrogenitus*, de még a' több Császárok-is többnyire, kik a' *Ducás*sokig éltenek, más-képpen még gondolni sem tudtanak meg-határozás-képpen, hanem a' mint *Leo Isaurius*nak pénze mutattya; mellynek egyik lapjára ezen Görög Imperator a' Jézus Krisztusnak ábrá-vattyát üttetvén, körülötte ilyen fellyül-való-írást tétetett: **TIBI SOLI REX REGNANTIUM.** Ezen okból származhatott az-is, hogy *Cosmas és Damianus*, két Atyafi Mártírok-is a' Koronánkon helyet találtnak; mert *Ducás Mihály* Császár a' több tisztességes Tudományokon kívül az Orvosi Tudományban-is jártas-költös lévén, azoknak képei és nevei a' Koronára fel-fzerkeztettenek, mint a' kik az Orvosló Doktorok' és Patikások' védelmező Pátronusinak közönségesen tartatnak.

Illyetén Orvosi mesterséghez vonzó indulatból származhatott az-is, hogy mind Szent *György*, mind Sz. *Demeter*-is Koronánknak oldalára helyezetttek: ugyan-is Szent *György* több jeles tse-lekedetei között, még a' nyavalyákat-is tsudálatosan meg-orvosolni tartatott a' régi Görögöknél, el-annyira, hogy még tsak a' le-festett képe-is sok külömb-féle betegségek, kivált dög-halál ellen való védelmező paizsnak, *Antidotumnak*,

lenni gondoltatott. Nem külömben *Sz. Demeter Mártírról*-is abban az időben olly hiszemben vólt a' Görög Anya-Szent Egyház, hogy a' melly nyavalyások *Theffzalónikába* bútsúra mentenek, és ott az ő meg-hóltt testéből ki-szívárogni szokott zsírjával meg-kenődtenek, nyavalyájikból ki-gyógyulnának.

Mint-hogy a' Koronán lévő-*Geobitza* nevezetű *Turciának*, az az, Magyar-Országnek Királya, a' köz vélekedés szerént, *Geiza* Magyar Király értetődik; az a' kérdés fordul már itt elő: ha *Geizát*, *István'* attyát-e? vagy pedig *Béla'* fiját, Szent *László* testvérjét, kellessék azonn érteni? de ha az esztendőket az esztendőkkal szoros vizsgálódásunk után egybe-vetjük, nyilván az utólb említett *Geizának* képe és neve vagyon a' Koronánkon; mert ő élt éppen azon egy időben *Ducás Mihály* Görög Császárral: ugyan-is 1034-dikben születtetvén, 1077-dikben hólt-meg. Meg-értvén tudni-illik a' Császár sok jeles és vitéz tselekedeteit, erős szövetséget kötött *Geizával*, midőn ez *Salamon* Királlyal sokáig vetélkednék a' Királyság felett, és *Salamon*, a' Görög Birodalmat-is vakmerő képpen pufztíttaná. *Nicephorus Botaniates* azért, a' ki elsőben *Ducás Mihálynak* Fő Hadi-Vezére váólt, az-utnn *Imperá-*
tor-

torságra-is lépett, *Salamon'* roppant tábort meg-
intamította ; sőt kitsinyben múlt-el, hogy magát-is
Salamont el nem fogta. *Nicephorus* azonban, *Cu-
ropalates'* tanú-bizonysága szerént, a' nényének
leányát *Synadenét*-is *Geiza* Királyunkkal öszve-
házastotta.

Utóllýára még az-is a' mi fel-tételünknek erö-
sítésére tartozik, hogy a' minémü-készületü Koro-
nákkal, a' *Ducás* Császárok' ideje' táján, szokta-
nak vólt a' Görög Császárok meg-koronáztatni, és,
nevezetes ünnepi napokon a' község előtt meg-
jelenvén, fejeket ékesíteni ; mind formájára, mind
külső ékességére nézve ollyaténoknak írja-le azo-
kat *Anna Comnena*, *Alexiassának* III-dik Köny-
vében, ki az említett *Imperatoroknak* Koronájit
nem csak szemelvel szemlélte, hanem, maga-is
koronáztatott fő lévén, tulajdon kezeivel-is hajda-
nában illette : mint-ha talán a' közelebb el-múltt
esztendőben a' Budai Várban ki-tétettetett Magyar-
Ország' Koronáját ő-is éppen szemlélte volna. e)

e) A' Konstantinápolyi *Imperatorok'* Koronáját a' másod'
és harmad' rendbéli Uralkodóknak Koronájoktól
meg-külömböztetve így írja-le *Comnena*, III-dik
Könyvében : *Imperatorum diadema instar hemi-
sphaerii undique concavi ac clausi omni aequae ex*

De ez úttal elég legyen a' Magyar Koronáról en-

parte caput amplexabatur; margaritis et ceteri generis gemmis partim subsidentibus, et quasi operi intextis, partim exstantibus ac foras pendulis speciosissime ornatum. Nam utrinque ad tempora ex margaritis ac gemmis pluribus compacta monilia pendebant, verberabantque genas. At Sebastocratorum, et Caesarum Corona cinctum habebant solum sparsione margaritarum per intervalla distinctum sine ullo imminentis superne cavilatis orbe: ambae hac quoad sumptuositatem magnificentiamque sane plurimum Augustali diademati contodebant. De már egyszer's mind *Comnenus* írásából itt azt is szükséges-képpen tudnunk kell, hogy a' *Ducak*nak idejekkora az *Imperatorok*nak *Koronájok* más állapotban volt; mert ugyan-is, midőn az-után *Alexius Comnenus* 1081-dikben *Imperatorrá* tétetett volna, és azonban mind *Nicephorus Melissenus*, mind *Isacius* a' testvér bátyja, egész erővel vágyódnának *Imperatorságra*: azért, hogy *Alexius* miattok békeességben uralkodhatnék, tehát, új titulusokat gondolván-ki, *Isaciust Sebastocratornak*, az az, Második Uralkodónak, *Melissenust* pedig *Caesarnak*, az az, Harmadik Uralkodónak, kiáltatta-ki a' Birodalomban, magának a' *Basileusi*, az az, Imperátori leg-főbb titulus meg-hagyván: és így ezen három Fő-Uralkodóknak különböző méltóságok szerint a' *Koronájok*-is mind formájára, mind ékességeire, mind pedig *betsire* nézve, egymástól megkülömböztetnek *Ducás Mihály Imperatornak* uralkodása után.

nyit mondani. — Debretzenben Bôjt' Elő Hav.
16-dik napj. 1791.

DR. WESZPRÉMI ISTVÁN.

*A III-dik 's utolsó Elmélkedés a' következendő No-
gyedre marad. Azon Elmélkedésben ime' kérdés
fejtődik-meg: Hová lett tehát Sz. Istvánnak a' ma-
ga' idejebéli Koronája?*

Jegy. a' KI-ADÓKNAK.

FOGLALATTYA

Ezen II. dik NEGYEDNEK.

	<i>Oldal</i>
I. Levél a' M. Museum' Ki-adójához . . .	123
II. Egy jó Magyar Poétához . . .	128
III. Mi a' Király 's mitsoda az Ország? . .	129
IV. Egy Valakiről . . .	129
V. Egy Fösvénynek koporsó-kövére . . .	130
VI. A' Borisfák. A' Régiség. A' Barátság .	131
VII. Mezei Dal . . .	132
VIII. Esdeklő Panasz . . .	134
IX. Batsányi Társunkhoz . . .	135
X. A' Róka és Holló . . .	138
XI. B. Szabó Dávid Társunkhoz . . .	139
XII. A' Hóldhoz . . .	141
XIII. Jeremiás' Keservei . . .	143
XIV. Mitsoda az emberi élet . . .	145
XV. Nagy-kegy. Hertzeg Hohenlohenéhez .	153
XVI. Holmi gondolatok. . .	157
XVII. Nagy-Mélt G. F. M. Úrhoz . . .	159
XVIII. A' Szép Mesterségekről . . .	165
XIX. Régi Magyar Történetek . . .	188
XX. A' Muzsikáról . . .	202
XXI. A' védelm. Magyar Nyelv. . .	217
XXII. Elmélkedések a' Magyar Koronáról .	229